

Sovon-Nieuws 4

In de Klei: Leon Kelder

33e jaargang
december 2020

In dit nummer o.a.:

- Blijf boerenland tellen, al is het er verdacht stil
- Zeldzame broedvogels 2020: IJseend, Lachstern, Hop en veel meer
- Boerenlandvogelbalans bracht somber nieuws
- Zeker 1900 vogelaars telden 5,5 miljoen midwintervogels
- Een eeuwenoude 'influenzateststraat' in de klei
- Ondervinden Blauwe Reigers last van Grote Zilverreigers?

meopta

MeoPro 8x42 HD

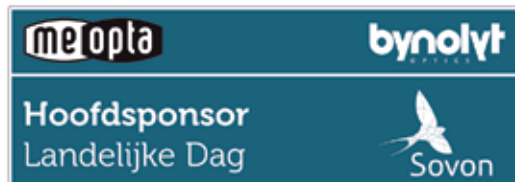
- 8X32 HD € 499,-
- 10X32 HD € 519,-
- 8X42 HD € 549,-
- 10X42 HD € 579,-
- 8X56 HD € 639,-

Speciale actie voor leden en tellers van **SOVON**:

Koop nu een Meopta verrekijker of telescoop en ontvang 10% korting op uw aankoop. Per verkochte kijker doneert Meopta bovendien 25 euro aan Sovon t.b.v. vogelonderzoek.

Kijk snel op www.sovon.nl/kortingmeopta

Deze actie is een samenwerking van Meopta, Sovon en Het Vogelinformatiecentrum op Texel.

Alle **Meopta** verrekijkers worden bij Meopta met de hand gebouwd en samengesteld met hoogwaardige componenten. Dit staat garant voor optische perfectie en betrouwbare prestaties in het veld.

In de grote verrekijkertest van Roots kreeg de **MeoPro HD 8x42** het "Beste Koop" predicaat.

EUROPEAN
OPTICS
since
1933

Technolyt®

E info@technolyt.nl • T +31(0)75 647 45 47 • I Technolyt.nl

meopta.com

Melden dode vogels belangrijker dan ooit

Sovon-Nieuws

Sovon Vogelonderzoek Nederland volgt de ontwikkelingen van alle in het wild voorkomende vogelsoorten in Nederland op de voet. Dit doen we voor natuurbeheer, beleid en wetenschappelijk onderzoek. Daartoe organiseren we o.a. systematisch veldonderzoek door vrijwilligers via verschillende meetnetten.

De meetnetten voor broedvogels en watervogels zijn onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring, uitgevoerd i.s.m. het CBS en in opdracht van WOT N&M, het Ministerie van LNV, Rijkswaterstaat en de provincies.

In Sovon-Nieuws berichten we over de vereniging, de vogeltellingen en overige zaken betreffende vogels, met de nadruk op Nederland.

Bij de samenstelling van artikelen betrachten we uiterste zorgvuldigheid. Sovon is niet aansprakelijk voor eventuele fouten die in deze uitgave voorkomen.

Overname van artikelen of illustraties alleen in overleg.

Redactie

John van Betteray, Fred Hustings, Loes van den Bremer, Albert de Jong en Marcel Wortel.
Fotoredactie: Harvey van Diek.
E-mail: redactie@sovon.nl

Ledenraad & bestuur

Zie sovon.nl/vereniging
E-mail: ledenraad@sovon.nl
E-mail: bestuur@sovon.nl

Lidmaatschap

Leden ontvangen viermaal per jaar Sovon-Nieuws
Zie voor lid worden en diverse tarieven sovon.nl/lidmaatschap

Bureau

Sovon Vogelonderzoek
Toernooiveld 1, 6525 ED Nijmegen.
Tel: 024 - 7 410 410
E-mail: info@sovon.nl
Homepage: www.sovon.nl
IBAN: NL37 TRIO 0391 2031 85

Lay-out: van Groot tot Klein
Druk: Veldhuis Media BV
Sovon-Nieuws wordt gedrukt op FSC-papier en verstuurd in recyclebare folie van suikerriet.
ISSN 1383-0635.

Foto's omslag:

Leon Kelder. Foto: Rob Buijter
Middelste Bonte Spechten.
Foto: Saskia Jonker

Vogelgriepslachtoffer Brandgans wordt opgeruimd, Ternaar Fr, 25 november 2020.

Foto: Marcel van Kammen

2020 zal ongetwijfeld de geschiedenis in gaan als het jaar waarin de mensheid op hardhandige wijze werd geconfronteerd met de wereldwijde invloed van een nieuwe ziekteverwekker. Reeds in 2007 voorspelden Chinese wetenschappers in *Clinical Microbiology Reviews*, naar aanleiding van de SARS-uitbraak, dat de wereld zich schrap moest zetten voor een globale virusuitbraak die het moderne leven ernstig zou kunnen verstoren. Met die waarschuwing is weinig gedaan. Maar ja, wat had er moeten gebeuren?

Met alle aandacht voor Covid leken andere virusuitbraken geheel naar de achtergrond verdwenen. Totdat half oktober plotseling de H5N8-variant van de vogelgriep opdook bij twee Knobbelzwanen. Snel daarna werden vooral op de Wadden en in het westen van het land veel dode watervogels gevonden, waaronder opmerkelijk veel Brandgansen. Deze virusvariant, genoemd naar de stoffen waarmee het virus zich hecht aan gastheercellen (H) en waarmee het virus zich kan loskoppelen na infectie om zich verder te verspreiden (N), is hoog pathogeen. Dat betekent dat het virus zich snel kan verspreiden én besmet pluimvee (kippen dus!) ernstig ziek maakt en uiteindelijk vaak doodt. Bij de verspreiding spelen trekkende watervogels een grote rol: voor dit specifieke virus geldt dat soorten uit Rusland die onze kant opkomen het virus kunnen meenemen en hier verder kunnen verspreiden. De gevoeligheid voor het virus verschilt per soort (en zelfs binnen soorten) en trekvogels worden zelf dus niet altijd ziek.

Het vogelgriepvirus lijkt voor mensen (nog?) betrekkelijk onschuldig. Er wordt veel aandacht besteed aan de preventie van besmetting van pluimvee en dat is begrijpelijk, gezien de eventuele economische en sociale gevolgen. Maar zonder gedegen kennis en internationale samenwerking zullen we de uitbraken niet goed begrijpen en blijft effectief ingrijpen onmogelijk. Meer kennis opdoen over de virusecologie is volgens mij belangrijker dan ooit; zien we niet dat een mutatie van een onbekend virus grote gevolgen kan hebben?

Er zijn genoeg vragen om op te lossen. Bijvoorbeeld waarom het voorkomen van hoog pathogene varianten sterk verschilt tussen winters. Ook is niet duidelijk waarom het ene jaar vooral eenden het slachtoffer worden, terwijl dit jaar vooral onder ganzen veel doden vallen. De wijze van besmetting van pluimveebedrijven is vooraansnog ook een mysterie.

Onderzoek aan vers dode vogels is van groot belang om onze kennis over de rol van wilde vogels verder te ontwikkelen. Je kunt daar als teller veel aan bijdragen. Meld een vondst zo snel mogelijk via de website van Sovon of van onze partner in dit onderzoek, het Dutch Wildlife Health Centre. Bij drie watervogels of meer is een rechtstreekse melding bij het meldpunt dierziekten van de NVWA het beste. Na melding kan het kadaver eventueel opgehaald worden voor verder onderzoek. Belangrijk: pak de dood gevonden vogels niet op en vervoer ze niet.

Verder is het van belang om groepen (water-)vogels zo min mogelijk te verstoren. Op deze manier dragen we bij aan kennisontwikkeling en voorkomen we onnodige verspreiding van vogelgriep. Misschien geen opbeurend onderwerp, maar wel belangrijk. Ik wens iedereen fijne feestdagen met veel vogels en weinig virussen in 2021!

● *Theo Verstrael*

*Zie sovon.nl/teldata voor de komende tellingen.
Meld dode vogels en help mee aan het onderzoek.*

Daarom blijven we tellen in agrarisch gebied

Het is algemeen bekend dat er steeds minder biodiversiteit in het boerenland te vinden is. Natuurlijk zijn er lokaal uitzonderingen, zoals gebieden waar nog veel Grutto's of Veldleeuweriken zitten. Maar die staan in steeds schriller contrast met de intensief gebruikte landbouwgebieden. Dat is ook de conclusie van de nieuwe Boerenlandvogelbalans, die onlangs aan het ministerie van LNV werd aangeboden (zie pag. 9). De trendgegevens van boerenlandvogels in deze balans werden voor een flink deel verzameld door vrijwillige tellers. Misschien ben jij ook actief in het agrarisch gebied. In dit artikel leggen we uit hoe belangrijk je telgegevens zijn om de ontwikkeling van vogels van het boerenland te blijven volgen, ook al is het daar soms verdacht stil.

Werken de maatregelen?

Tellingen zijn cruciaal om de ontwikkeling van weidevogels in harde getallen te kunnen vangen. Ze worden gebruikt om te evalueren of maatregelen om vogels te helpen werkelijk effect hebben. Het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb), dat in 2016 van start ging, heeft als doel om het boerenland weer geschikter te maken voor boerenlandvogels. Overheden en agrarische collectieven willen via ANLb leefgebieden van kwetsbare diersoorten in stand houden en waar mogelijk versterken. Voor de beheermaatregelen kunnen boeren subsidie krijgen die deels door de EU wordt betaald. Om na te gaan of het uitgevoerde beheer werkt, moeten gebieden met ANLb vergeleken worden met agrarisch gebied waar geen speciale maatregelen genomen zijn. Daar speelt de monitoring van broedvogels een belangrijke rol bij; Sovon-vrijwilligers leveren dus een grote bijdrage.

Meetnet boerenlandvogels

Bij de start van het ANLb is ervoor gekozen

om bij de zogenaamde beleidsmonitoring van broedvogels gebruik te maken van twee bestaande methodes: BMP en MAS. Daardoor hoefde de monitoring niet bij nul te beginnen: er worden immers jaarlijks al talloze stukken landelijk gebied volgens deze methoden onderzocht. Die tellingen vormen samen het meetnet boerenlandvogels. De variant van het BMP waarbij een brede selectie van soorten wordt geteld (BMP-B) past het beste bij ANLb. Daarbij worden heel algemene soorten als Tjiftjaf en Merel niet geteld, maar doen alle kenmerkende vogels van erven, akkers en weilanden wel mee. Van alle BMP-plots en MAS-punten wordt bepaald of ze in een gebied met ANLb liggen, óf dat ze dienen als referentie zonder beheer.

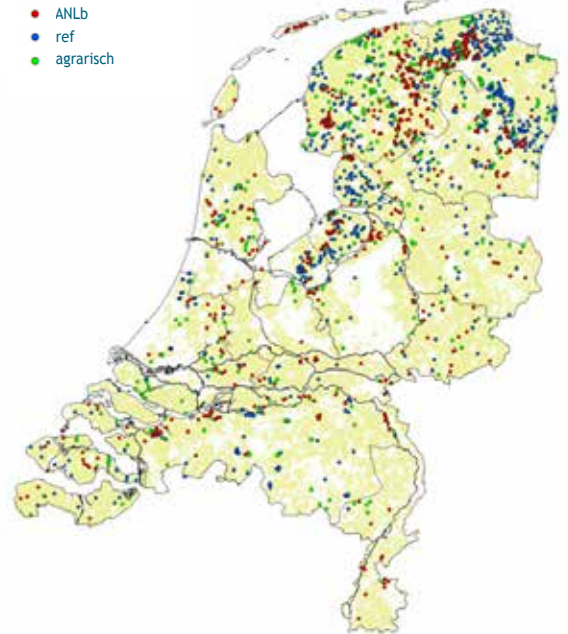
Ook in intensief, regulier gebied

In 2019 werden meer dan 500 BMP-plots en MAS-punten in agrarisch gebied geteld voor de beleidsmonitoring. Deze tellingen leverden een schat aan gegevens op over doelsoorten die voor het ANLb

Voor Patrijzen worden allerlei maatregelen genomen, zoals het aanleggen van keverbanken.

Foto: Ronny Hullegie

Ligging broedvogelmeetpunten 2019

Figuur 1. Ligging van BMP-plots en MAS-punten in agrarisch gebied met het ANLb (rood) of referentie (blauw). Groene punten vallen buiten deze categorieën.

zijn aangewezen. In grote delen van het land loopt de broedvogelmonitoring dus prima. Toch blijft er nog wat te wensen over. Zo is het aantal tellingen in regulier agrarisch gebied wat mager. Daardoor bestaat het risico dat er een vertekend beeld ontstaat, omdat die gebieden onvoldoende zijn meegenomen. Laten we eerlijk zijn: de moderne, intensief beheerde landbouwgebieden zijn voor vogelaars niet altijd de spannendste telgebieden. Maar gegevens uit dit soort gebieden zijn juist erg belangrijk.

Sloebenden houden van vochtig natuurgasland (natte dooradering).

Foto: Gejo Wassink

*In hoeverre helpen faunaran-
den om de terugkeer van Veldleeuweriken
te bevorderen?*

Foto: Harvey van Diek

Vele tellers maken licht werk

Stel dat we vaststellen dat Patrijzen of Grutto's in speciaal beheerde ANLb-gebieden toenemen, maar dat we geen idee hebben hoe het de soort buiten die gebieden vergaat? Dan weten dus feitelijk nog niet of de toename te danken is aan de speciale maatregelen. Juist daarvoor zijn goede telgegevens uit dat 'gewone' agrarische gebied nodig. Als elke vogelwerkgroep één of twee van zulke BMP-plots of een clustertje van MAS-punten in het werkgebied gaat tellen en het veldwerk verdeelt onder haar leden, dan ontstaat een goed landelijke beeld en blijft de inspanning per teller te overzien. Immers: vele tellers maken licht werk! Voel je hier wel wat voor? Lees dan in het vervolg van dit verhaal waar we per regio de grootste behoefte aan hebben.

Open grasland: Grutto's in oostelijk-Nederland?

Voor het ANLb is ons platteland verdeeld in vier landschapstypen: open grasland, open akker, natte dooradering en droge dooradering. Voor elk daarvan zijn doelsoorten onder de broedvogels aangewezen. Zo is de Grutto een doelsoort van *open grasland*. Een blik op de nieuwe Boerenlandvogelbalans volstaat om te zien dat alle inspanningen nog niet tot een ommekeer hebben geleid: de soort neemt nog altijd gestaag af, zij het nog het minst in de vitale Grutto-provincies Noord-Holland en Friesland. In open grasland op zandgronden is de afname ronduit desastreus, grasland op laagveen steekt daar relatief positief bij af. In grote delen van het land worden de Grutto en andere soorten van open grasland goed gevolgd, zeker in de belangrijkste provincies voor deze soorten. Maar in delen van Groningen, Overijssel, Utrecht, Brabant en Noord-Limburg kunnen we meer tellingen in open grasland gebruiken.

Open akkerland: verschillen bij Veldleeuwerik

De Veldleeuwerik komt in diverse open habitats voor, maar is een echte

ambassadeur van *open akkerland*. De Nederlandse populatie is sinds de jaren tachtig met circa 60 % afgenomen, waarbij de grootste klappen vielen in de noordelijke zeekei en de laagveenpolders van West-Nederland. De laatste jaren zien we in het hele land een wat positiever beeld: de aantallen dalen niet verder en plaatselijk is zelfs sprake van een lichte toename. In hoeverre spelen beheermaatregelen in open akkerland (veelal faunaran) een rol bij die ommekeer? Om die vraag goed te beantwoorden zouden we graag nog wat meer BMP- en MAS-tellingen in regio's met veel open akkerland ontvangen, zoals Zuid-Limburg, Overijssel, Friesland en Noord-Holland.

Natte dooradering: hoe zit het met de Slobeend?

Natte dooradering is het minst bekende natuurdoeltype in agrarisch gebied. Het gaat om de oevers van sloten, beken, kreken en dergelijke. Die zijn van groot belang voor diverse watervogels, waaronder de Slobeend. De stand van deze soort is sinds 1990 gehalveerd in het agrarisch gebied, waarbij de afname in graslanden op laagveen wel een stuk langzamer verliep dan die op zeekei en op de zandgronden. Om de ontwikkeling van de Slobeend en andere oeverbroeders nog beter te volgen, zouden we er graag wat BMP-plots in waterrijke graslanden in Groningen, West-Overijssel, Utrecht en Zeeland bij willen hebben.

Droge dooradering: Spotvogels in heggen en houtwallen

Bij *droge dooradering* gaat het om heggen, houtwallen, boemdijken en groenrijke erven in het landelijk gebied. Daar komen broedvogels als Patrijs, Ringmus en Geelgors in voor, maar ook soorten als Braamsluiper en Spotvogel, die minder met het agrarisch gebied geassocieerd worden. Helaas is de droge dooradering in een aantal regio's nog wat mager bemonsterd. Tellingen in BMP-gebieden met dit habitat in Limburg, de Achterhoek, Twente, Utrecht en Zeeland zijn dan ook bijzonder welkom!

Hoe meedoen?

Via portal.sovon.nl/portal/vacant/deel/3 zijn de vacante gebieden

te vinden. Zit daar niets van je gading tussen, maar wil je een telling starten in dat stuk boerenland vlakbij huis met heggen, houtwallen of erven? Heel graag! Dan kun je zelf een gebied intekenen of telpunten selecteren. Op de website van Sovon vind je ook meer informatie over de telmethoden BMP en MAS onder sovon.nl/vogelstellen. Via sovon.nl/bmp vind je ook de selectie van Bijzondere soorten (BMP-B). Uiteraard denken we graag mee als je behoefte hebt aan een cursus of andere vorm van opleiding of wanneer je vragen hebt over hoe je kunt starten. Mail gerust naar jan-willem.vergeer@sovon.nl

● Erik Kleyheeg & Jan-Willem Vergeer

Spotvogels zijn kenmerkende broedvogels van heggen, bosjes en erven in het landelijk gebied, vooral in Laag-Nederland.
Foto: René van Rossum

Zeldzame broedvogels 2020: Ijseend, Lachstern, Hop en veel meer

Het jaar 2020 leverde heel wat bijzondere broedgevallen op. Hieronder wat nieuwtjes uit het Meetnet Broedvogels, aangevuld met onder meer informatie via werkgroepen en waarneming.nl. Niet alles is al geverifieerd en het volledige overzicht komt te zijner tijd in het jaarrapport dat aan alle tellers wordt toegezonden.

Zwanen t/m roofvogels

Het Drentse paar **Wilde Zwanen** bouwde wel een nest, maar ging niet tot broeden over.

'Vrij zwemmende' **Zwarthalszwanen** met jongen werden gefotografeerd in het Tjeukemeer Fr (2 pullen) en in Pijnacker ZH (4 pullen).

Een man **Witoogeend** in de Weerribben Ov trok in april-mei op met Kuifeenden maar bleef ongepaard.

Het spectaculaire broedgeval van een paar **Ijseenden** op de Marker Wadden in 2019 kreeg dit jaar geen vervolg aldaar, al was er wel een paar aanwezig. Bij een zandwinplas in Gelderland werd echter op 13 juli een nest met zeven eieren gevonden! Vier dagen later bleek het nest gepreedeerd: drie eieren waren verdwenen, twee kapot, een intact ei bleek bevrucht en een ander ei is opgenomen in de collectie van Naturalis (P.G. Gelderblom). Niet in Nederland, maar net zo ongewoon, was een paartje dat van 19-29 juni in Wallonië verbleef. Het mannetje baltste volop en er werden meerdere paringen waargenomen, maar voor zover bekend is er niet gebroed (belgianbirdalerts.be).

Nonnetjes zaten weer in het vaste broedgebied in Friesland. Er werden 7 paren geteld, de eerste (11) pullen kwamen op 13 juni uit het nest in een holle boom. Eén broedpoging mislukte doordat een adulte vogel werd gepreedeerd, de andere nesten met in totaal 58 eieren waren succesvol.

Op de Sallandse Heuvelrug Ov werden dit jaar vanwege de beperkingen rondom corona geen **Korhoenders** bijgeplaatst. Er waren minimaal 7 hanen aanwezig en 12-15 hennen met minimaal 8 nesten. Een of twee hennen brachten kuikens groot; de eerste natuurlijke aanwas in jaren.

Territoriale **Roodhalsfuten** zijn gemeld uit Ameland (2 nesten), Dwingelderveld, Diependal, Drontermeer en Krammer-Volkerak (alleen man). Een mannetje bij Zalk Ov baltste in april met een Fuut en sleepte begin mei met nestmateriaal.

Een relatief goed jaar voor **Woudapen**. De meeste van de minstens 20 territoria zaten in Noord-Brabant (6), Zuid-Holland (4), Gelderland en Overijssel (ieder 2). Alleen in Drenthe en Limburg zijn geen territoria vastgesteld.

De kolonie **Kwakken** in Middelburg, bekend vanaf 2013, groeide naar 8-9 paren, er vlogen 19 jongen uit. In Artis werden 19 nesten van vrij vliegende vogels geteld, in Avifauna 4. Sinds enkele jaren worden in

*Baltsend paartje Kwakken
in het Middelburgse park
Toorenvliedt, 16 mei 2020.
Foto: Marcel Klootwijk*

Artis volwassen en jonge vogels van een kleurring voorzien door VRS De Haar. Dat leverde een terugmelding op van een adult, gerind in voorjaar 2019 en afgelezen in Midden-Frankrijk, op 600 km.

De **Visarend** doet het goed, met dit jaar een boomnest en een mastnest in de Brabantse Biesbosch en een boomnest in de Sliedrechtse Biesbosch (mannetje uit de UK, vrouwtje uit Duitsland). Elk paar bracht drie jongen groot. Een vierde stel bouwde twee nesten, maar deed nog geen broedpoging. In vijf jaar tijd zijn er 21 jongen grootgebracht.

In Twente broedde voor het eerst sinds 2011 een paar **Grauwe Kiekendieven**, er vlogen drie jongen uit.

Het was een erg goed jaar voor de **Rode Wouw** met 20 nestvondsten, verdeeld over Drenthe (2), Overijssel (6), Gelderland (4), Noord-Brabant (1) en Limburg (7)! Enkele jonge vogels werden van een zender voorzien en zijn te volgen (Stef van Rijn & Willem van Manen i.s.m. Grauwe Kiekendief – Kenniscentrum Akkervogels; grauwekiekendief.nl/volg-rode-wouwen).

In zowel Noord-Brabant als Limburg werd een nest met jonge **Zwarte Wouwen** gemeld. Een paar in Gelderland werd één maal met een takje gezien, er werd geen nest gevonden. Sinds 2011 schommelt het landelijke aantal tussen de 2 en 4 (2014) paren.

Door de Werkgroep **Zeearend** Nederland zijn maar liefst 20 bezette nesten gevonden. De grootste toename vond plaats in Friesland (6). De overige paren zaten in Flevoland-Randmeren (6), de Biesbosch / Noordelijke Delta (5), Veluwe/IJsselvallei in Gelderland (2) en Groningen (1).

Rallen t/m uilen

Met ca. 40 territoria was het opnieuw een mager jaar voor de **Kwartelkoning**. Opvallend was de vroege aankomst, met relatief veel vogels in het westen van het land, maar de meeste exemplaren verdwenen te vroeg om mee te tellen in de statistieken.

Het **Klein Waterhoen** werd gehoord in het Zuidlaardermeergebied Gr, de Onlanden Gr en de Weerribben Ov.

Een Dwerguil bij Hoenderloo Gld, het tweede territorium van ons land. 17 april 2020. Foto: Maarten Hotting

Alarmerende Lachstern
boven de Marker Wadden,
16 mei 2020.

Foto: Maarten Hotting

Het zwaartepunt van de verspreiding van het **Kleinst Waterhoen** lag in het Zuidlaardermeer gebied Gr (12). Elders werden nog 9 territoria bekend (Friesland 1, Groningen 2, Overijssel 3, Utrecht 1, Noord-Holland 2).

In 2020 werden 40 paren **Kraanvogels** geteld (2019: 35). In totaal hadden 36 paren een nest met eieren en daarvan kregen er 13 kuikens (kraanvogels.net). Dertig paren zaten in Noord-Nederland (30), de overige in het midden en oosten (8) en het zuiden (2). In Noord-Limburg broedde een paar **Grijze Kroonkranvogels** (twee jongen die beide niet vliegvlug werden). De vrij rondvliegende vogels zijn afkomstig uit een privécollectie in de omgeving. Het is als broedvogel een nieuwe exoot voor Nederland en één van de weinige vogels die op een nationale vlag staat (Oeganda).

Stelkluten zaten in Friesland (1), Groningen (2), Flevoland (1), Utrecht (4), Noord-Holland (1), Zuid-Holland (3), Zeeland (1) en Noord-Brabant (2), waarmee het voor huidige begrippen een wat mager jaar was (23-51 paren in 2013-19)

Waar gaat dat heen met de **Pontische Meeuw**? Na een voorzichtige vestiging in 2012 (mengpaar) waren er dit jaar opvallend grote vestigingen in het IJsselmeergebied op De Kreupel (15 nesten) en nabij Lelystad (27 nesten). Bij Lelystad werden 43 adulte broedvogels goed gefotografeerd (36 'Ponten', 5 hybride Pontische Meeuwen en 2 Zilvermeeuwen). Er waren minimaal 13 zuivere broedparen. Elders in het land zaten nog enkele broedparen, zoals in de Delta (2 paar) en nabij Arnhem (baltsend paar, kuiltje draaiend).

De Marker Wadden staan de laatste jaren garant voor spectaculaire broedvogels. In juni werd een paar **Lachstern** met een nest ontdekt, er kroop één jong uit dat echter niet vliegvlug werd. Na de broedpoging werd één van de vogels gezien op beelden van een wildcamera bij het nest van een Bontbekplevier langs de Duitse Waddenkust in de Beltringharder Koog, een voormalig broedgebied van Lachsterns (J. van der Winden). Na nestvondsten in 1958 in Harderwijk Gl (2) en Swifterband Fl (1) werd alleen in 2005 nog een nest gevonden

(Balgzand NH; waarschijnlijk mislukt in eifase).

Op veenwortel- en pitrusvegetatie in de zomerpolders van het Zuidlaardermeergebied werden door Het Groninger Landschap maar liefst 56 nesten van **Witwangsterns** geteld, ruim meer dan in de topjaren 2017 (33) en 2019 (35). Hiermee broedt de soort nu al negen jaar op rij in de provincie.

Met 46 territoria (minstens 32 nesten) bereikte ook de **Oehoe** een nieuw maximum (OehoeWerkgroep Nederland). De meeste paren zaten zoals gebruikelijk in Limburg (19), Overijssel (9), Noord-Brabant (7) en Gelderland (6). Elders zaten vogels in Drenthe (3; vestiging in 2019), Groningen (territorium) en Noord-Holland (mislukt nest).

Een **Dwerguil** werd van 11 april t/m 21 mei gehoord en gefotografeerd bij Hoenderloo op de Veluwe. Inclusief deze vogel zijn nu 11 Dwerguilen aanvaard door de CDNA. De vogel van dit jaar betekent het tweede territorium voor ons land (na Asten NB 2016), wat past bij toenames in Duitsland.

De **Zomertortel** is recent toegevoegd aan de lijst van zeldzame broedvogels (2013-15 1200-1400 paren). Er zijn nauwelijks 'kernegebieden' over. In Drenthe was het voor huidige begrippen een redelijk jaar met bijvoorbeeld in ZW-Drenthe en het Dwingelderveld 42 resp. 17 territoria. In Twente werden maar 3 territoria bekend. In Zuid-Limburg zaten de 53 gemelde territoria vooral in de hoek Echt-Susteren en bij Gulpen-Wittem. Een op Walcheren

gezenderde vogel zat eind oktober in het zuidwesten van Mali (zomertortels.nl). Tellers die een gebied specifiek op Zomertortels willen inventariseren, worden vriendelijk verzocht zich te melden bij Sovon.

Bijeneter t/m gorzen

Bijeneters kwamen tot broeden in Limburg (3) en Zeeland (1) en brachten in totaal 16-17 jongen groot. In Groningen zetten 3-4 paren een mogelijke broedpoging niet door (Werkgroep Bijeneters Nederland). Op slechts 3,5 km over de (Duitse) grens werd een fraaie kolonie van 10 paren gevonden.

Spectaculair is een broedgeval van **Hoppen** in de Amsterdamse Waterleidingduinen (V. van der Spek e.a., zie sovon.nl). Half juni vlogen 5 jongen uit het nest, een oud spechtenhol. Het grootbrengen van de jongen viel samen met een piek van bosmeikevers, die de laatste jaren weer toenemen in de Hollandse duinstreek. Dit is pas het tweede zekere broedgeval van deze eeuw, na een nest op De Hamert Lb in 2012. Een tweede broedpoging in 2020 vond mogelijk plaats in Limburg (roepende vogel enkele weken in juni; foto van vogel met voer) maar details ontbreken nog. Langere tijd zingende vogels werden elders in Limburg en in Noord-Brabant gehoord. Een, ook zingende, Hop in Gelderland bezocht o.a. een vervallen halfopen kapschuur. In Duitsland beleefde de Hop regionaal een kleine opleving, zo werden dit jaar meerdere broedgevallen

Grijze Kroonkranvogels met jong. Sevenum, 15 oktober 2020. Foto: Jos Wijnen

in Noordrijn-Westfalen vastgesteld (J.H. van Steenis). Hetzelfde geldt voor België (meerdere broedgevallen afgelopen jaren met in 2017 eerste sinds 1981 voor Vlaanderen, B. Herman, Vermeersch *et al.* 2020).

De **Draaihals** is de afgelopen jaren uit een dal geklommen. In Drenthe werden zeker 60 territoria gevonden en op de Veluwe minstens 29, waaronder een cluster van 6. Meldingen kwamen verder uit Twente (4), Noord-Holland (1) en Noord-Brabant (7).

Het is snel gegaan met de **Middelste Bonte Spechten**. In Twente werden niet minder dan 393 territoria op de kaart gezet (2019: 355), een aantal dat ongeveer net zo groot is als de gehele Nederlandse populatie in 2011. Met minstens 31 territoria in 2020 is duidelijk dat ook Drenthe inmiddels bezet raakt.

Hoewel het beeld van de **Grauwe Klauwier** nog onvolledig is, blijkt 2020 in veel regio's een (heel) goed jaar voor de soort te zijn geweest. Drenthe liet een verdere groei zien (365 paren, waarvan de helft in het zuidwesten), in Twente (37), de Veluwe (110-120) en Limburg (meer dan 250) was 2020 het beste jaar deze eeuw.

Raven veroveren langzamerhand het land. De Drentse populatie groeide tot minimaal 38 paren maar er werden weinig jongen gezien, in Limburg ging het om minimaal 20 territoria, in Groningen om twee (waaronder succesvol nest in hoogspanningsmast). Een paartje in het Amsterdamse Bos NH bracht dit jaar minimaal twee jongen groot. Van de twee paren in Zeeland was er één succesvol.

Dat er nog maar 10 **Buidelmezen** gemeld zijn, maakt duidelijk dat de soort ons land aan het verlaten is (Ketelmeer 6,

Grote Gele Kwikstaart met jong. Rotterdam, 22 mei 2020.

Foto: Garry Bakker

Houten Ut 2, ZW-Friesland 1, Ooijpolder 1).

Een, soms zingend, mannetje **Kuifleeuwerik** werd op 4 november 2019 ontdekt nabij het station van Apeldoorn. Hij is na 15 maart (de 'historische' datumgrens) niet meer gezien. Hiermee blijft 2015 ('s-Hertogenbosch) het laatste jaar van deze ooit talrijke broedvogel.

Ongekend is de toename van het aantal **Cetti's Zangers**. De populatie groeide van rond de 100 territoria (2008) naar 3000-3500 (2019). De groei was er in 2020 zeker nog niet uit, met bijvoorbeeld een flinke toename in Utrecht (>100), de noordelijke Randmeren (20) en de Zuid-Hollandse duinstreek.

In Haarlem zong van half mei tot begin juli een **Iberische Tijftjaf**.

In het bolwerk van de Grote Karekiet in de noordelijke Randmeren (Drontermeer – Zwarte Meer) zongen 57 mannetjes, vergelijkbaar met 2013-15 en beter dan 2016-19 (ca. 40). Ook elders waren er vrij veel meldingen.

Tijdens een ongekende influx van **Struikrietzangers** werden 31 zingende vogels ontdekt, waarvan er drie minimaal 10 dagen zongen (Schiermonnikoog, Kekerdome Gl, Voorschoten ZH). Officieel lang genoeg om van territoria te spreken, maar duidelijke aanwijzingen voor broedgevallen ontbraken (dutchbirding.nl). Minstens tien dagen zingende **Orpheusspottvogels** werden gemeld in Haarlemmerliede NH, de Ooijpolder Gl, Noord-Brabant (6) en Zuid-Limburg (4). Op enkele plekken werd aan een nest gebouwd of alarmeerden vogels.

Krekkelzangers zongen langere tijd bij het Leekstermeer, in de Weerribben, het

Een jaar met ongekend veel zingende Struikrietzangers. Dat past in het patroon van zuidwestwaartse uitbreiding van het Europese broedareaal. Ooijpolder, 11 juni 2020.
Foto: Eduard Sangster

Ketelmeer en bij Almere FL, maar een eerste broedgeval moet nog worden vastgesteld.

Graszangers blijven zeldzaam buiten Zeeland. Territoriale vogels zaten in Waterland NH en in de Kagerplassen ZH (verjoeg een Rietgors en sleepte met nestmateriaal).

Het enige zekere broedgeval van **Kramsvogels** vond plaats in het voormalige kerngebied Achterhoek (paar met net uitgevlogen jongen).

Een **Noordse Nachtegaal** werd tussen 31 mei en 3 augustus vijf maal gevangen in de Kennemerduinen NH (VRS Van Lennep) maar er waren geen aanwijzingen voor een broedgeval.

Naast een intrigerende melding van een juveniele Waterspreeuw op de Veluwe waren er maar liefst drie succesvolle broedgevallen van **Roodbuikwaterspreeuwen** in Limburg (Sovon-Nieuws 2020-3: 9).

Grote Gele Kwikstaarten ver buiten hun normale verspreidingsgebied doken op in Rotterdam-centrum (succesvol nest in sluismuur bij één van de drukste verkeersknooppunten) en Zeeuws-Vlaanderen (mannetje met voer in juni).

In de 'reguliere' broedgebieden worden nauwelijks nog territoriale **Europese Kanaries** gemeld (Limburg-noord 2, ZO-Achterhoek 1). Op Texel wist een paartje, waarvan het vrouwtje met een zwarte kwekersring, drie jongen groot te brengen. Het eerste broedgeval ooit op het eiland.

Er waren geen aanwijzingen voor broedgevallen van de **Grauwe Gors**.

Mocht u nog gegevens van zeldzame broedvogels hebben, dan ontvangen wij die graag. Het rapport over 2019 valt komend voorjaar bij alle broedvogeltellers in de bus.

Tot slot wil ik graag alle tellers, districts-coördinatoren, soortwerkgroepen, soort-specialisten en terreinbeheerders hartelijk bedanken voor hun inspanningen!

● Arjan Boele

Boerenlandvogels in de knel

Het aantal vogels van het open boerenland, zoals de Grutto en de Patrijs, is sinds 1990 met bijna 70 procent afgenomen. Alleen de groep vogels die op erven en in struweel in het buitengebied broedt bleef nagenoeg stabiel. Maatregelen om het nestsucces van weidevogels te verbeteren hebben maar weinig succes. In de onlangs verschenen Boerenlandvogelbalans schetsen de cijfers een somber beeld van de broedprestaties van bekende vogels als de Scholekster en de Kievit.

Het gaat niet goed met onze akker- en weidevogels. Ze hebben te lijden onder het geïntensiverde landgebruik en de daarmee samenhangende verdroging, vermesting en versnippering. Minder voedsel en meer predatie zijn daar directe gevolgen van.

Het totaalbeeld van de gegevens van 26 soorten die vooral in het boerenland voorkomen, is weinig rooskleurig, zegt onderzoeker Erik Kleyheeg: 'We zien niet alleen een achteruitgang in de aantallen, ook de verspreiding wordt minder en bovendien loopt het nest- en broedsucces terug.' Met name de vogels van grasland en akkers zijn in nog geen dertig jaar tijd met

bijna zeventig procent afgenomen. Naast de Scholekster en Kievit zijn ook de Grutto en de Wulp grote verliezers. Bij de Kievit en Patrijs gaat de afname in het afgelopen decennium zelfs sneller dan voorheen.

De groep erf- en struweelvogels laat een wisselend beeld zien, dat per saldo stabiel is sinds 1990. Zo doet de Putter het erg goed, maar de Zomertortel juist weer bijzonder slecht. De aantalsafnames doen zich vooral in het zuiden en westen van ons land voor, terwijl de aantallen in het noordoosten juist toenemen.

Nestsucces en predatie

Wil de stand van de weidevogels verbeteren, dan moeten er in de eerste plaats voldoende eieren uitkomen. Minstens zo belangrijk is dat deze kuikens ook overleven. Maar uit tellingen blijkt een gestage daling van die kuikenoverleving, als gevolg van diepteontwatering, monocultuur en de vele aanwezige predatoren. Tussen 2004 en 2018 verloren de Scholekster, Kievit, Grutto, Wulp en Tureluur bij elkaar gemiddeld een derde van de legfels aan predatie, zo blijkt uit nestmonitoring.

Het verlies van nesten verschilt sterk per type landschap. In het algemeen is de kans op het voorkomen van predatoren kleiner als de omgeving meer open is, verder verwijderd is van de bebouwde kom en minder intensief benut wordt. Hoog grondwater en meer wegen hebben juist een tegenovergesteld effect. Maar per type landschap kunnen deze effecten zeer verschillend zijn. Het is dan ook niet voor Nederland als geheel te zeggen welk landschapsbeheer de aantallen predatoren kan beperken.

Beheer en bescherming

Met agrarisch natuurbeheer en in natuurreservaten wordt al decennialang geprobeerd het leefgebied van weidevogels te verbeteren, bijvoorbeeld door aangepast maaibeheer of de aanleg van plasdrasgebieden. Op sommige plaatsen in Nederland worden predatoren gevangen of geschoten, in de hoop dat hiermee minder weidevogels gegrepen worden. Overigens

is dit alleen wettelijk toegestaan bij de Vos en de Zwarte Kraai, en in Fryslân op proef met Steenmarters. Het succes van al deze maatregelen is echter beperkt. Een alternatief om legfels te beschermen, is het afrasteren van gebieden. Daarvan zijn de resultaten wel wat hoopgevender. In broedgebieden waar een hek met schrikdraad omheen stond, ging slechts zeven procent van de weidevogellegfels verloren door predatie, terwijl dit in controlegebieden 78 procent was.

Minimaal 250 hectare

Alle maatregelen ten spijt, is het voor het nestsucces van weidevogels vooral belangrijk dat weidevogelgebieden van voldoende omvang zijn. Een omvang van 250 hectare is een absoluut minimum, maar in de praktijk is een gebied dat tien keer zo groot is pas echt effectief. En dat maakt het afrasteren van zo'n gebied, wat in principe dus goed kan werken, een behoorlijke uitdaging. Om dit gebied heen zou bovendien een bufferzone van een kilometer breed moeten liggen, waarin het beheer dusdanig is dat het minder aantrekkelijk is voor predatoren. Denk aan een open landschap waar weinig muizen huizen. Die vormen immers het stapelvoedsel voor veel predatoren.

Voldoende variatie

En met alleen omvang zijn we er niet. Het broedgebied zelf moet voldoende variatie bieden voor de weidevogels. Een afwisseling van hoge en lage, open en gesloten vegetatie, bestaande uit een mengsel van grassen en kruiden, waardoor de vogels voldoende mogelijkheden hebben zich te verschuilen en voedsel te vinden voor de jongen. Pas als aan die voorwaarden is voldaan, kan aanvullend beheer van predatoren een toegevoegde waarde hebben.

Door nauwgezet te monitoren of genomen maatregelen ook leiden tot meer vogels, kunnen we goed onderbouwde uitspraken doen over het nut ervan en het agrarisch natuurbeheer effectiever maken.

● Marcel Wortel

Boerenlandvogelbalans 2020

De Boerenlandvogelbalans is samengesteld door Sovon, LandschappenNL en de Bond Friese VogelWachten (BFVW). De basis ervan bestaat uit gegevens die door hun vele duizenden vrijwilligers zijn verzameld.

Opnieuw grote aantallen watervogels bij midwintertelling 2020

Brilduikers blijven steeds vaker noordelijker overwinteren.
Foto: Edwin Winkel

De 54e midwintertelling vond plaats op en rond 18 januari 2020. In het hele land gingen zeker 1900 vogelaars, vooral vrijwilligers, op pad om watervogels te tellen. De internationale midwintertelling wordt al sinds 1967 georganiseerd. Het doel is om gegevens te verzamelen over aantallen en verspreiding van overwinterende watervogels, zowel in Nederland als elders in Europa, Azië en Afrika.

Bijna 5,5 miljoen vogels

Bij de telling van januari 2020 werden meer dan 5.485.000 vogels geteld. Vanaf 2011 ligt het totaal van getelde vogels steeds boven de 5 miljoen en meestal zelfs rond de 5,5 miljoen. De telling van 2019 kende een licht dipje (net iets meer dan 5 miljoen vogels), maar in januari 2020 lag het totaal weer ietsje boven het gemiddelde niveau van 5,43 miljoen. Nederland levert binnen de internationale midwintertelling steevast een van de grootste landelijke totalen op. De top drie van meeste getelde vogels is al jaren hetzelfde: Brandgans (731.000), Kolgans (669.000) en Smient (622.000). Een jaar geleden wisselden Kolgans en Brandgans wel stuiwvertje, waarbij Brandgans de eerste plaats veroverde. De aantallen Kolganzen zijn inmiddels duidelijk op hun retour. Dat zien we ook in de langjarige trend die uit de maandelijkse tellingen van het Meetnet Watervogels voortkomt. Hoewel de toename van Brandganzen inmiddels afvlakt, nam deze soort langer toe dan de Kolgans en is het nu de talrijkste watervogel midden in de winter. Overigens bedraagt de som van het aantal ganzen en zwanen ongeveer twee miljoen en bleef dat totaal al sinds januari 2010 stabiel.

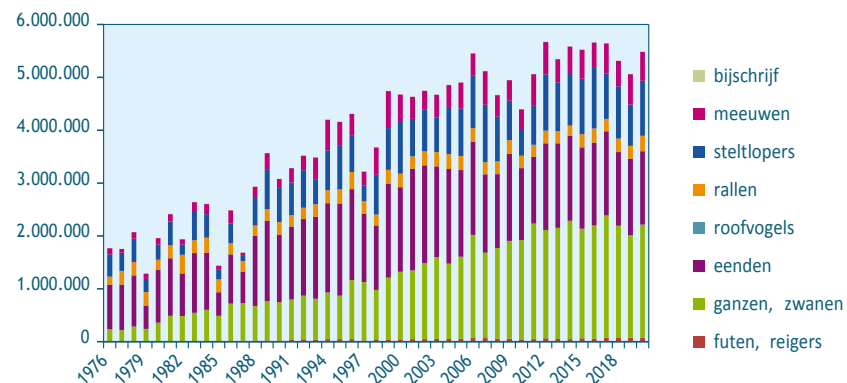
Zeer zachte winters

Deze winteraantallen vallen samen met een reeks van tot zachte tot zeer zachte winters. De winter van 2019/2020 was met een gemiddelde temperatuur van 6,4 °C de op één na zachtste winter sinds het begin van de metingen in 1901. Gemiddeld ligt de januaritemperatuur op 3,4 °C. De winter was vrij nat, wat vooral voor rekening kwam van zeer natte februari (neerslagrecord). Opvallend was dat winterse neerslag vrijwel helemaal ontbrak. Soorten die vooral ten zuiden van ons land overwinteren, zoals de Lepelaar, Slobeend, Wintertaling, Drieteenstrandloper en Kluut nemen dankzij de zachtere winters bij ons toe. Dat geldt ook voor soorten die juist in Nederland de kern van hun overwinteringsgebied hebben, zoals de Brandgans en Krakeend. Vogels waarvan het zwaartepunt ten noorden of noordoosten van Nederland ligt, bereiken ons land steeds minder vaak. Bij die groep

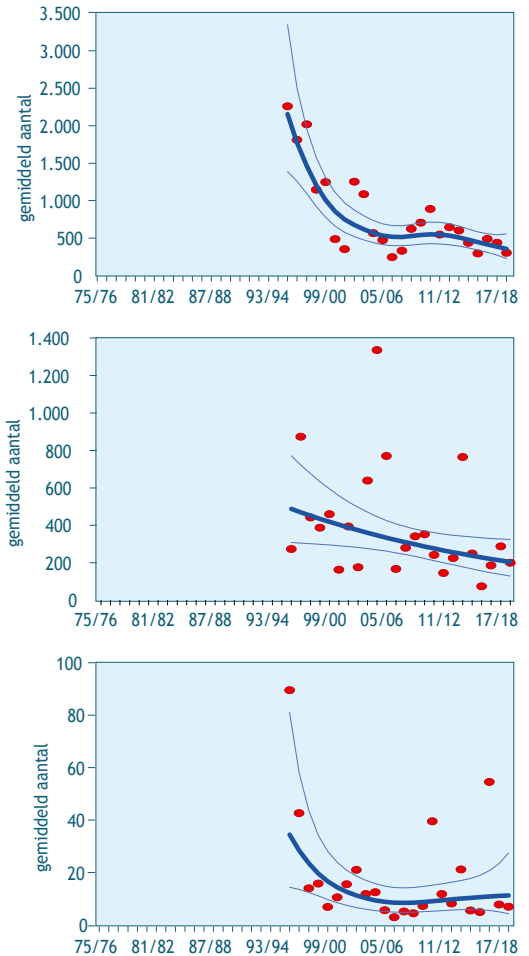
horen de Taigarietgans, Brilduiker, Grote Zaagbek, en het Nonnetje. Voor deze soorten is de noodzaak om naar ons land toe te komen steeds minder aanwezig omdat de winteromstandigheden dichterbij het broedgebied geschikter worden. Dat neemt niet weg dat er ook andere ontwikkelingen spelen. Zoals bij Kolganzen, die de laatste jaren een laag broedsucces hadden en minder jongen meebrachten. Maar die vanwege het milde winterweer ook wat naar het oosten van Europa opschuiven.

Uitschieters

Bij de telling van 2020 waren weer wat soorten die in positieve of juist in negatieve zin opvielen. Geen winter is immers hetzelfde! Positieve uitschieters waren: Witbuikrotgans (70; goed broedseizoen gehad), Dwerggans (67; effect van nieuwe uitzettingen in Zweden), Grote Zilverreiger, Blauwe Reiger, Blauwe Kiekendief en Frater. Het hoogste getelde aantal ooit hadden de Grote Canadese Gans, Nijlgans, Krakeend, Grote Zilverreiger (door muizen?), Ooievaar (730) en IJsgors (200). Veel van deze soorten zitten al lang in de lift en tonen zowel op de korte als lange termijn een positieve trend. Er waren ook verliezers, waarvan de meeste al een negatieve trend tonen. De Kleine Zwaan, Kleine Rietgans, Eider (maar telling is nog niet helemaal volledig) vielen op, naast het Nonnetje en de Grote Zaagbek. Van de laatste twee soorten moeten we ver teruggaan voordat we zulke lage aantallen tegenkomen.

Figuur 1. Aantal bij de midwintertelling 1976-2020 getelde vogels, uitgesplitst naar soortgroepen.

Figuur 2. Landelijke trends (dikke lijn) met betrouwbaarheidsinterval (dunne lijnen) van Frater, Sneeuwgorse en IJsgors (1975/76-2018/19) op basis van de resultaten van het Meetnet Watervogels.

Brandganzen zijn de talrijkste overwinterende watervogels, Ezumakeeg, Lauwersmeer.

Foto: Ruurd-Jelle van der Leij

Flyway

De midwintertelling maakt onderdeel uit van de door Wetlands International georganiseerde International Waterbird Census (IWC). In 2020 werd voor de derde keer een grootschalige telling langs de gehele Oost-Atlantische trekroute - van Noorwegen tot Zuid-Afrika - georganiseerd. Eerdere tellingen waren in 2014 en 2017. Zo'n grootschalige telling is belangrijk, ook voor Nederland. Want veel vogels die doortrekken en bijtanken in de Waddenzee en het Deltagebied overwinteren in West-Afrika. Na de telling van 2017 bleek dat de getelde populaties watervogels langs de Oost-Atlantische trekroute als geheel er best goed voor staan; tweederde van de 95 populaties vertoonde een toename of bleef stabiel. Alleen steltlopers die bodemdieren uit wadplaten in zoute gebieden eten en broeden in het Siberisch-Artisch gebied deden het slechter dan andere populaties. Denk aan de Kanoet en Krombekstrandloper. De trend van deze groep vogels gaat vooral neerwaarts door de negatieve gevolgen van klimaatopwarming.

Tabel 1. Getelde aantallen watervogels in januari 2020 (voorlopige cijfers) in vergelijking met het gemiddelde van de voorgaande vijf midwintertellingen (afgerond). Groen: het aantal lag tenminste 10% hoger dan het vijfjarig gemiddelde. Zwart: amper of geen verandering ten opzichte van het vijfjarig gemiddelde.

Rood: het aantal lag tenminste 10% lager dan het vijfjarig gemiddelde. Weergegeven zijn de soorten met meer dan 1000 ex. in januari 2020.

Watervogelrapport met schaarse soorten

Jaarlijks worden de resultaten van het Meetnet Watervogels, waar de Midwintertelling onderdeel van is, in een rapport gepubliceerd. Het rapport over het seizoen 2018/2019 zal wat later verschijnen dan de tellers de laatste jaren gewend zijn. Door een versnelling van de verwerkingstijd van de data zullen eerst de telgegevens van het meest recent afgesloten seizoen (2019/2020) worden gecontroleerd. Het rapport over seizoen 2018/19 zal pas medio maart verschijnen. Maar daarna zullen de rapporten naar verwachting telkens al voor het einde van het jaar (dus vóór de midwintertelling) verschijnen. We doen dus bewust eenmalig een stap terug om het gehele proces te versnellen. De focus in het aankomende rapport ligt op schaarse soorten. We kunnen al een tipje van de sluier oplichten. Een groot deel van de watervogeltellers noteert Blauwe Kiekendieven sinds het midden van de jaren negentig. Sinds het begin van de tellingen nemen deze kiekendieven af. Dat is niet zo verwonderlijk, gezien de achteruitgang van

Bij de Dwerggans was het effect van nieuwe uitzettingen in Zweden te merken.

Foto: Marcel van Kammen

Soort	2020	gem 15-19
Rotgans	52.700	55.900
Grote Canadese Gans	41.900	30.700
Brandgans	731.100	668.500
Grauwe Gans	420.200	381.800
Soepgans	6.600	7.400
Kleine Rietgans	1.600	2.400
Toendrarietgans	143.700	177.300
Kolgans	669.100	730.200
Knobbelzwaan	32.800	28.900
Kleine Zwaan	3.000	5.200
Wilde Zwaan	2.900	2.600
Nijlgans	26.400	21.700
Bergeend	44.200	49.100
Slobeend	14.800	13.200
Krakeend	78.700	57.600
Smient	621.800	653.800
Wilde Eend	248.900	301.200
Soepeend	10.700	11.600
Pijlstaart	25.800	23.700
Wintertaling	63.600	57.800
Tafeleend	23.200	21.700
Kuifeend	142.500	130.700
Topper	74.500	73.300
Eider	56.900	82.600
Zwarte Zee-eend	27.900	34.700
Brilduiker	7.100	6.800
Nonnetje	1.400	2.200
Grote Zaagbek	3.300	4.600
Middelste Zaagbek	7.500	6.200
Dodaars	3.800	3.700
Fuut	20.400	16.000
Blauwe Reiger	11.200	8.000
Grote Zilverreiger	9.200	5.300
Aalscholver	32.000	35.200
Waterhoen	19.300	17.200
Meerkoet	267.400	232.800
Scholekster	165.100	148.600
Kluut	4.200	2.300
Kievit	277.400	201.500
Goudplevier	88.300	72.200
Zilverplevier	30.000	22.800
Wulp	147.500	134.800
Rosse Grutto	64.500	59.000
Steenloper	7.200	5.500
Kanoet	34.500	58.400
Kemphaan	1.000	1.000
Drieteenstrandloper	10.700	14.400
Bonte Strandloper	199.300	230.300
Watersnip	1.300	1.200
Tureluur	12.700	11.000
Kokmeeuw	209.000	199.100
Stormmeeuw	221.000	211.400
Grote Mantelmeeuw	5.800	6.300
Zilvermeeuw	106.800	110.200
Frater	1.000	700
Sneeuwgors	1.200	500

*Nonnetjes langs de Bocht fan Molkwar Fr.
Foto: Henk Laverman*

de Nederlandse broedpopulatie, waarvan een deel in eigen land overwintert. Ook in Finland en mogelijk ook in Zweden nemen de broedaantallen af. Een deel van de overwinteraars komt daar vandaan. Uit Nederlands zenderonderzoek blijkt dat jonge vogels die in Nederland geboren worden een sterke voorkeur hebben om op akkers en cultuurgrasland te jagen (bron: NatureToday via bit.ly/35X2msw). Het getelde aantal in januari 2020 (235) kwam flink boven het vijfjarige gemiddelde uit (80% hoger), waarschijnlijk aangewakkerd door een goede muizenstand.

Veel IJsgorzen

De telling van 2020 leverde ook hoge aantallen op van de kwelderzangvogels die worden meegenomen bij de Midwintertelling en die ook worden besproken in het aankomende watervogelrapport. De aantallen van deze groep schommelen doorgaans flink tussen de verschillende winters. 2020 bleek een piekjaar voor Frater, IJsgors en Sneeuwgorz. Van de IJsgors werd het hoogste aantal ooit geteld, al merkten tellers aan de vaste wal daar niet zoveel van. Het grote aantal komt vrijwel helemaal voor rekening van Rottumerplaat en Rottumeroog, waar groepjes tot 80 exemplaren verbleven. IJsgorzen foerageren op kwelders en op stoppeldvelden. Fraters en Sneeuwgorzen worden 's winters vooral in groepjes op de Waddeneilanden, langs de Fries-Groningse kust en in het

Deltagebied gezien. In het hoge aantal Sneeuwgorzen hadden Rottumeroog (450) en de oostpunt van Schiermonnikoog (350) een groot aandeel. De 60 vogels op de Marker Wadden in het IJsselmeergebied waren een mooie binnenlandgroep. Fraters kenden vergeleken met de twee anderen nog de minste uitschieter. Op de lange termijn toont de Frater echter een lichte afname, net als de Sneeuwgorz. Bij IJsgors is de ontwikkeling op zowel de korte als de lange termijn onzeker, hoewel de trend wel negatief oogt. Winters met weinig IJsgorzen worden afgewisseld met enkele erg goede winters, zoals 2020, waardoor de trend nog onzeker blijft.

Iedereen bedankt

We bedanken alle tellers heel hartelijk. Veel dank gaat ook uit naar de instituten, terreinbeheerders en provinciale diensten die grote en belangrijke gebieden voor hun rekening namen en de gegevens beschikbaar stelden. We hopen dat iedereen ook in januari 2021 weer meedoet. Ben je nog geen teller, maar wel enthousiast geworden? We verwelkomen je graag als

nieuwe teller! De midwintertelling is een eenvoudige watervogeltelling en vindt maar één keer per jaar plaats. Je kunt dicht bij huis blijven, want juist op het water in steden en dorpen zitten vaak behoorlijk wat eenden en andere watervogels. Er zijn ook voldoende stukken buitengebied waar je zo aan de slag kunt. Vogelaars met voldoende kennis van de algemeenste watervogels kunnen kijken welke gebieden er vacant zijn en deze direct claimen. Kijk op sovon.nl/vacant en kies voor Watervogeltellingen/Midwintertelling. Natuurlijk kun je je ook opgeven bij een van de regiocoördinatoren of de landelijk coördinator.

Wil je de nodige kennis opdoen, dan kun je op cursus.sovon.nl de watervogelcursus volgen. Aansluitend kun je onder leiding van een ervaren watervogelteller op pad om te oefenen. Neem voor dat laatste even contact met ons op.

● **Menno Hornman & Erik van Winden**
> sovon.nl/midwintertelling

*In de winter van 2019/20 werden bovengemiddeld veel Blauwe Kiekendieven geteld.
Foto: Ran Schols*

*Veel IJsgorzen, maar dan vooral op de Wadden.
Foto: Gerrit Kiekebas*

Landelijke Dag drukbezocht

Sovonvoorzitter Edwin Kok opent de digitale dag.

De Landelijke Dag werd dit jaar volledig online gehouden. Er waren vijf zogeheten streams op YouTube te volgen, met een afwisselend programma van lezingen, workshops en interviews met sprekers.

Veel vaste bezoekers zullen de ontmoetingen met oude bekenden en het struinen langs de standjes hebben gemist. Maar gelukkig viel er vanuit de luie stoel toch ook veel te zien en te beleven. Ruim 1.000 mensen keken zaterdag 28 november live mee naar de lezingen. Daarmee was de Landelijke Dag dus nog best drukbezocht, zij het op een heel andere manier. Een groot voordeel van de digitale opzet is dat alle lezingen online beschikbaar blijven.

Lezingen achter de laptop volgen.

Wil je lezingen terugkijken? Kijk dan op [sovon.nl/ld](https://www.sovon.nl/ld). De volgende Landelijke Dag is op zaterdag 27 november 2021.

Journalist Caspar Janssen vertelde over zijn balkontuin met insecten.

De NOU had een boeiend programma met lezingen over visetende watervogels. Bestuurslid Tom Versluijs kijkt toe.

Foto's Harvey van Diek

De helpdesk had het gelukkig rustig achter de schermen.

Een bijna lege Reehorst.

Toen de oude kooiker van Mulders eendenkooi op Wieringen in 2010 het bijltje erbij neergooide, besloot boswachter Leon Kelder (Alkmaar, 1976) in zijn vrije uren parttime kooiker te worden. 'Via een oud ambacht kan ik nu onder andere een zinvolle bijdrage leveren aan het onderzoek naar de verspreiding van vogelgriep.'

Een eeuwenoude 'influenzateststraat'

Mulders eendenkooi ligt net even buiten Hippolytushoef, midden op het 'vergeten Waddeneiland' Wieringen. Wanneer Leon Kelder, boswachter voor de eigenaar van de kooi, Staatsbosbeheer, het hek naar de kooi van het slot haalt is het niet alleen of je in een verstilde wereld stapt. Ook Kelder zelf - normaal iemand die meer dan bruijst van de energie - wordt ineens tien tandjes rustiger. "We moeten een beetje rustiger praten", fluistert hij, "anders worden de eenden op de plas onrustig en dan wordt het sowieso niks met het vangen. Op het pad naar de kijkhut moet je ook je voeten goed optillen. Geen lawaai maken graag!"

In een open schuur naast het originele kooikershuisje uit 1616, prepareert Kelder alvast zijn spullen: een gereedschapskoffer met zijn ringspullen, een tasje met swaps en buisjes met een medische buffervloestof en om te beginnen een emmer eendenvoer. Vanuit de kijkhut, even verderop, ziet Kelder dat er aardig wat vogels op de plas zitten. Wilde eenden, Krakeenden, maar ook Slobeenden, Kuifeenden en zelfs enkele Pijlstaarten en wat Smienten. "Voor een groot deel is dat 'blauw goed' in het jargon van de kooikers", legt Kelder uit. "Dat is dus alles wat geen Wilde Eend is. Maar eens zien wat we kunnen vangen. Het spel gaat beginnen!"

De eerste zet in 'het spel' van kooiker Kelder is een rondje voer strooien bij de ingangen van de zogeheten pijpen. Op vijf hoeken van de kooiplas zijn kromme slotjes gegraven, alsof het de tentakels zijn van een asymmetrisch rogge-ei. De eerste eenden die reageren op het in het water gestrooide voer zijn de ongeveer tweehonderd makke Wilde Eenden. "Dat zijn de vaste bewoners van de plas. Het zijn niet echt tamme eenden", verduidelijkt Kelder, "maar wel vogels die hier al heel lang zitten en die weten dat ze dagelijks worden gevoerd. Zolang er geen Havik boven de plas komt jakkeren en zolang er geen ook geen vreemde indringers bij de kooi komen, blijven die eenden hier wel rondhangen."

'De pijp uit'

Bij het tweede rondje voeren gooit Kelder steeds dieper in de pijp wat voer vanachter de rieten schermen, die als een soort visgraten langs de vangpijpen staan opgesteld. "De eenden zwemmen dan ook steeds dieper de pijp in en nemen hopelijk ook wat van de echt wilde vogels mee de pijp in", legt Kelder uit. "De meeste kooikers gebruiken daar ook een hondje bij, die rondjes rond de rieten schermen loopt. Vreemd genoeg wekt zo'n klein kooikershondje de nieuwsgierigheid, of misschien wel de waakzaamheid van de eenden op. Ik heb ook wel eens gezien dat eenden op een meertje met een vos meezwommen die aan de kant liep. Ik werk zonder hondje. Anders wordt het allemaal te arbeidsintensief."

Wanneer er een hele groep eenden diep in één van de pijpen is gezwommen, kan Kelder aan het gedrag van de vogels zien dat er één echt wilde soortgenoot tussen zwemt. "Die is toch een stuk

alserter dan de eenden die aan mij gewend zijn. Als ik dan ineens bij de ingang van de pijp kom staan, dan trekken de makke eenden zich daar niet al te veel van aan, maar die ene echt wilde Wilde eend vliegt in paniek van mij weg, 'de pijp uit'. In feite vliegt 'ie alleen maar dieper de pijp in waar het ook lichter is. Aan het eind vliegt de vogel tegen een schuin opgesteld net, en ploft achter een hoop takken op de grond. Van daar kan 'ie nog maar één kant op lopen: een vangkooi in."

De oogst van deze korte vangactie tijdens de lunchpauze van de boswachter is dus één vrouwelijke wilde eend; een vogel die nog geen ring heeft en dus nog niet 'afgekooit' is. "Vogels die al eens gevangen zijn, laten zich niet makkelijk een tweede keer verrassen", zegt Kelder. "Maar het ging vandaag sowieso een beetje moeilijker dan anders. Het kan zijn dat het aan de harde wind ligt, of omdat ze toch doorhebben dat er met jouw bezoek net wat meer reuring is dan normaal. Maar goed. Deze kunnen we ringen, meten, wegen en bemonsteren."

Van jacht naar wetenschap

Eeuwenlang dienden de verschillende eendenkooien in het land als jachtmiddel. Een aantal kooien is nog steeds in gebruik voor de jacht op Wilde Eenden, naast Fazant en Houtduif één van de drie wettelijk vrij bejaagbare vogels van ons land. Een ander deel van de kooien is nog wel actief, maar dan alleen voor de wetenschap. Kelder: "Net als ik doen die kooikers ringonderzoek en een deel neemt ook monsters voor de monitoring van de vogelgriep." Voor dat onderzoek steekt Kelder een wattenstaafje diep in de keel van de onfortuinlijke eend

DE KLEI

Wetenschapjournalist Rob Buiten maakt voor diverse media reportages over vogels en vogelaars. In de rubriek 'In de Klei' doet hij voor Sovon-Nieuws verslag van zijn ontmoetingen in het veld. Foto's Rob Buiten.

en een tweede in de cloaca. De koppen van de wattenstaafjes verdwijnen in een plastic buisje met conserveringsvloeistof. “Die gaan thuis in de vriezer en worden dan binnenkort opgehaald door de mensen van de afdeling virologie van de Erasmus Universiteit in Rotterdam. Daar worden ze getest op de eventuele aanwezigheid van het aviaire influenzavirus.”

In oktober werden er in een weiland bij Kockengen twee dode Knobbelzwanen gevonden die de hoog-pathogene variant van het virus bij zich bleken te hebben, de variant H5N8. Niet lang daarna werden ook bij een pluimveehouderij in Gelderland kippen gevonden die met deze beruchte variant van het virus besmet bleken. “Dat was behoorlijk vroeg in het seizoen”, weet Kelder. “De eenden die ik aan het eind van de herfst vang komen doorgaans uit oostelijk Europa, uit de Baltische Staten of uit Scandinavië. De

vogelgriep heeft vaak zijn oorsprong verderop in Azië. De vogels uit die contreien komen meestal pas wat later in de winter, bij het invallen van de kou deze kant op. Het is dus even afwachten hoe de vogelgriep zich deze winter gaat ontwikkelen. Vorige week had ik ook al een koppeltje Smienten in de pijp. Van de tien vogels bleken er negen besmet met H5N8. Het is niet te hopen dat we dezelfde taferelen gaan meemaken als in 2017. Toen ging er ook een hoog-pathogeen virus rond en vonden we veel dode wilde vogels in het veld.”

Bang dat hij via het onderzoek naar aviaire influenza onder trekvogels een argument levert om, zeg, de jacht op Smienten te openen is Kelder niet. “Wat dat betreft vertrouw ik op het recht en de wetenschap. Hier in Noord-Holland wordt ieder jaar geprobeerd om de jacht op de Smienten te openen en ieder jaar wordt de bescherming van deze vogels door de Raad van State in stand gehouden. Ondertussen kunnen we met dit onderzoek wel gewoon de nuchtere feiten blijven zoeken. Waar komt dit virus vandaan en hoe verspreidt het zich onder met name de watervogels?”

Een goed uur nadat hij de sleutel in het slot stak om de kooi te openen, sluit Kelder hem weer af om aan zijn gewone werk als boswachter voor Staatsbosbeheer te gaan. “Ik vind het geweldig dat ik de kans heb gekregen om op deze manier in dit eeuwenoude ambacht te stappen. Het is een wereld die bol staat van de tradities, de mystiek, de geheimen van de verschillende kooikers... Voor mij is het vooral mooi dat je dit oude ambacht levend kan houden via het moderne onderzoek naar de verspreiding van virussen.”

Ondervinden Blauwe Reigers last van Grote Zilverreigers?

Vogels hadden dankzij hun vleugels natuurlijk al lange tijd toegang tot verre uithoeken. Maar zonder gunstige omstandigheden hadden ze daar weinig te zoeken. Na verloop van tijd wisten mensen, aanvankelijk met wat gereedschap en vuur, daarna met behulp van onvoorstelbare hoeveelheden in de bodem opgeslagen energie, het landschap op grote schaal en ingrijpend te veranderen. Inmiddels verandert ook het klimaat. Al deze veranderingen samen brengen lokaal ongekende kansen of problemen met zich mee, afhankelijk van de vogelsoort. Een voorbeeld van de eerste optie is de Grote Zilverreiger, die Nederland na enkele eeuwen van afwezigheid herontdekte als broed- en vooral als overwinteringsgebied en er in de afgelopen decennia enorm toenam. Blauwe Reigers kwamen hier al veel langer voor. Je vraagt je af wat zij vinden van zo'n brutale invasie van een andere reigersoort.

Twee reigers

Blauwe Reigers zijn iets groter dan Grote Zilverreigers. Met een lichaamsgewicht van 1-2 kg tegen 700-1500 g zijn ze ook iets zwaarder. Beide reigers bewonen in grote lijnen dezelfde habitats en eten allebei vissen, kreeftjes, kleine zoogdieren en insecten. Grote Zilverreigers jagen iets vaker lopend, terwijl Blauwe Reigers hun prooi vaker stilstaand vangen. Hoewel ze wat kleur betreft behoorlijk verschillen, kunnen de soorten hybridiseren. Dat kwam in het begin van de vestiging als broedvogel in Nederland in de jaren tachtig en negentig weleens voor. Vanwege hun grootte zouden Blauwe Reigers dominant kunnen zijn bij concurrentie om goede foerageerlocaties. We hebben echter de indruk dat conflicten tussen de soorten aanzienlijk minder voorkomen dan tussen soortgenoten. Concurrentie kan echter ook op andere manieren worden beslecht. Zo zouden zilverreigers bijvoorbeeld efficiëntere jagers kunnen zijn die prooibestanden lokaal afromen, waardoor deze plekken ongeschikt worden voor Blauwe Reigers. Een goede veldstudie hiernaar ontbreekt, maar misschien zitten er aanwijzingen in de gegevens uit de PTT-tellingen, die

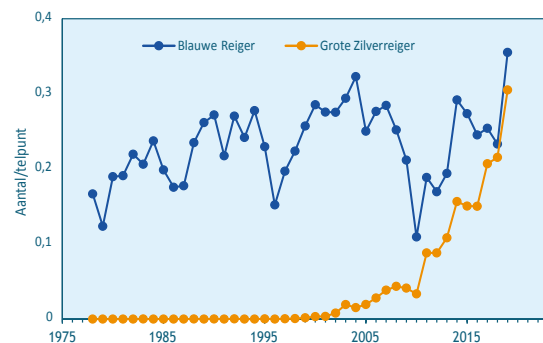
landelijke trends opleveren, maar ook op puntniveau kunnen worden geanalyseerd.

Het aantalsverloop

Tijdens PTT-tellingen in 1978-2019 varieerde het aantal Blauwe Reigers van iets meer dan 1 tot 3,5 exemplaren per telpunt (figuur 1). Over de hele periode is een licht stijgende lijn zichtbaar, vooral onderbroken in jaren volgend op koude winters, die gepaard gingen met aanzienlijke sterfte. Grote Zilverreigers werden voor het eerst in de tellingen in 1983 gemeld. Ze waren toen nog erg zeldzaam. Tot 1997 was het voorkomen onregelmatig, maar vanaf dat jaar werd de soort jaarlijks en in toenemend aantal gemeld. Je zou verwachten dat deze groeispurt ergens het plafond zal raken, maar nog niets wijst daar vooralsnog op, de groei vlakt namelijk nog niet af. In december 2019 was de Grote Zilverreiger alleen dankzij de eveneens uitzonderlijk hoge aantallen Blauwe Reigers nog niet de talrijkste van de twee. Opgeteld verbleven er 's winters nog nooit zoveel reigers in Nederland als in 2019-2020.

Ruimtelijke verdeling van de reigers

Wat terreingebruik betreft bestaat er veel

Figuur 1. Aantalsverloop van Blauwe Reiger en Grote Zilverreiger tijdens de PTT-decembertellingen. Weergegeven is het gemiddeld aantal per telpunt.

overlap tussen Blauwe Reiger en Grote Zilverreiger. In december 2019 werden de meeste individuen (respectievelijk 68 en 71%) geteld in agrarisch gebied, gevolgd door wateren en moerassen (13 en 17%). Verschillen kwamen vooral tot uitdrukking in bebouwd gebied (inclusief recreatieterreinen) waar 12% van de Blauwe Reigers, maar slechts 5% van de Grote Zilverreigers werd waargenomen.

Overlappend gebruik van landschappen zegt echter nog weinig over de vraag of soorten elkaar vermijden. Dat kan beter bekeken worden door de gegevens van individuele telpunten te analyseren. Meer individuen van de ene soort zou dan een negatief effect kunnen hebben op het aantal van de andere. Binnen de range van een telpunt blijken de twee reigersoorten elkaar echter allerminst te mijden. Integendeel, bij een groter aantal op één punt getelde Blauwe Reigers, is ook het aantal Grote Zilverreigers gemiddeld groter (figuur 2). Dit blijkt niet alleen op te gaan binnen een jaar, maar ook tussen jaren. Daar komt bij dat een toename van Blauwe Reigers van

Blauwe Reigers zijn niet kieskeurig in hun prooi keuze.
Foto: Rein Hofman

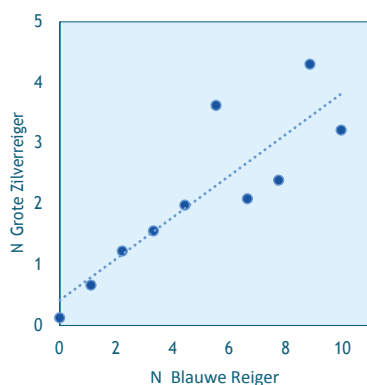

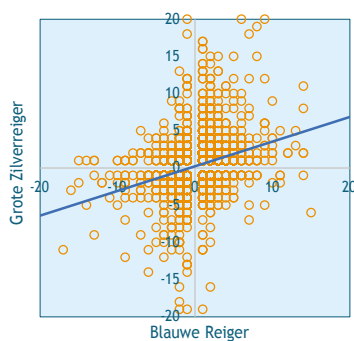

Jonge Blauwe Reiger.
Foto: Aaldrik Pot

'Sloten' trekt tegenwoordig een mix van beide reigersoorten aan.
Foto: Cor Fikkert

Figuur 2. Gemiddeld aantal Grote Zilverreigers op PTT-telpunten bij oplopend aantal Blauwe Reigers op dezelfde punten in 2019.

Figuur 3. Aantalsverandering in het volgende jaar (toe- of afname) van Blauwe Reigers, vergeleken met toe- of afname van de Grote Zilverreiger op hetzelfde telpunt.

De indruk is dat conflicten tussen beide soorten niet veel voorkomen, maar dat is nader onderzoek waard.
Foto: Bence Mate/Agami

het ene op het andere jaar vaak samenviel met een gelijktijdige toename van het aantal Grote Zilverreigers op hetzelfde punt (figuur 3). Ook een afname van beide soorten vond vaak plaats op dezelfde telpunten.

Persoonlijk verwachtte ik een verschil in plaatstrouw tussen de twee soorten, waarbij de Grote Zilverreiger flexibeler zou zijn en daardoor in staat op een grotere range aan plekken te overwinteren dan de Blauwe Reiger. Er zijn immers plekken waarvan je het gevoel hebt dat 'die ene' Blauwe Reiger daar altijd staat te vissen. Gemeten over alle punten blijkt daarvan geen sprake: slechts op een van de vijf telpunten waren Blauwe Reigers in opeenvolgende jaren aanwezig en bij Grote Zilverreigers was dat niet anders. Het lijkt er dus op dat beide soorten het Nederlandse winterlandschap op bijna identieke wijze exploiteren.

Verdieping

Vanwege de positieve trends, gebrek aan bewijs dat ze elkaar vermijden en vanwege de zeldzaamheid waarmee conflicten worden waargenomen, lijkt het erop dat Blauwe Reigers en Grote Zilverreigers vooralsnog geen last van elkaar te ondervinden. Je vraagt je dan af waarom in de tijd dat er nog geen Grote Zilverreigers overwinterden

in Nederland, de aantallen Blauwe niet groter waren. Er was immers ruimte en voedsel voor veel meer reigers. Of is het voedselaanbod nu zoveel groter dan een jaar of twintig geleden? Maken de geringe verschillen in jachtmethode misschien toch dat hun niches voldoende afwijken om de soorten vredig naast elkaar te laten leven? Of worden de aantallen Blauwe Reigers vooral begrensd door factoren die opspelen in een andere tijd van het jaar, bijvoorbeeld tijdens het broeden?

Dit zijn veel vragen. Ze zijn misschien een goede aanleiding om eens beter te kijken naar het terreingebruik, gedrag en het jachtsucces van deze twee zo identieke, maar tegelijkertijd zo verschillende reigers. Soortenkennis is daarbij zo goed als overbodig. Een auto, verrekijker, opschrijfboekje, open landschap en wat vrije tijd volstaan. Leuk als verdieping voor of na de traditionele PTT-telling.

Met dank aan de PTT-tellers die het steeds mildere winterweer trotseren bij het tellen van hun vaste route, een enkeling inmiddels 42 jaar!

● Willem van Manen
> sovon.nl/ptt

Esser H.J., Liefjting Y., Ibáñez-Justicia A., van der Jeugd H., van Turnhout C.A.M., Stroo A., Reusken C. B. E. M., Koopmans M. P. G. & de Boer W.F. 2020. Spatial risk analysis for the introduction and circulation of six arboviruses in the Netherlands. *Parasites & Vectors* 13, 464. Vrij beschikbaar via <https://doi.org/10.1186/s13071-020-04339-0>

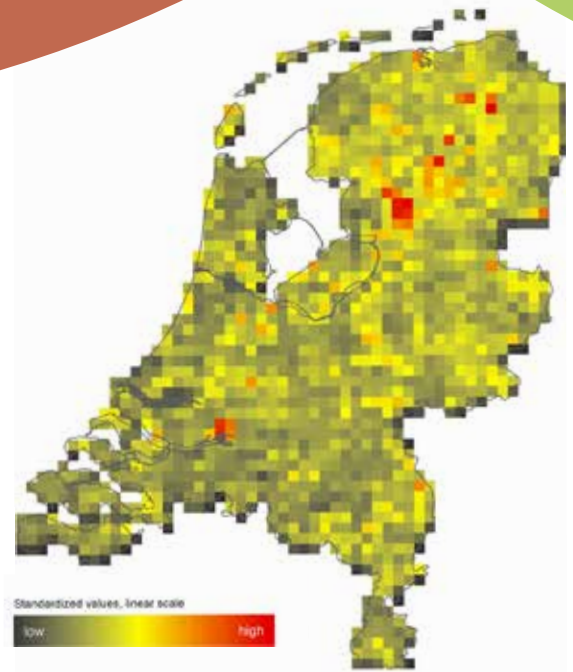
Virussen die van dieren op mensen kunnen worden overgedragen (zoönosen) zijn veelvuldig in het nieuws. Dit najaar werd bijvoorbeeld het Westnijlvirus in ons land aangetroffen, met een Grasmus als drager. In 2016-2019 had het Usutu-virus een grote impact op de populatie Merels. Dit type virussen vormt in potentie een risico voor de volksgezondheid en veehouderij. Daarom is een belangrijke vraag waar de kans op de uitbraak van een zoönose het grootst is. Een groep van onderzoekers aangevoerd door Wageningen University Research gebruikten onder andere de gegevens van de Vogelatlas om die risico's in kaart te brengen.

De onderzoekers brachten de kansen op het verschijnen van zes verschillende oprukkende virussen in kaart. Het gaat om virussen die via teken en muggen worden overgedragen en die voor een deel op vogels en soms mensen worden overgebracht. De drie bekendste ervan zijn het Westnijlvirus, het krim-congovirus en het Japanse encephalitisvirus. Uitbraken van deze virussen hangen samen met allerlei factoren, zoals de temperatuur,

luchtvochtigheid, omvang en aard van de veestapel en de aanwezigheid van geschikt biotoop voor muggen en teken. Ook het aantal potentiële dragers, zoals vogels, is van belang voor de introductie en vestiging van het virus.

Voor het virusonderzoek kwamen de gegevens van de Vogelatlas, een grote bron met systematisch verzamelde data, goed van pas. Net als bijvoorbeeld data van het KNMI over de weersomstandigheden werden de vogelgegevens gebruikt om de risico's op toekomstige virusuitbraken in kaarten met een schaal van 5x5 kilometer te presenteren. Van het recent aangetroffen Westnijlvirus is uit eerder onderzoek bekend dat de kraaiachtigen Zwarte Kraai, Kauw en Ekster, de Rotsduif (dus ook Postduif/Stadsduif) en Huismus sterk vatbaar zijn voor het virus. Die gedetailleerdere kennis werd bijvoorbeeld gebruikt door de relatieve dichtheid van deze soorten mee te nemen in berekeningen.

Een gecombineerde kaart van de zes virussen laat zien dat vooral het zuidoosten van het land risicogebied is. De onderzoekers concluderen dat dit soort voorspellingen op

Risicokaart van het Westnijlvirus uit het onderzoek

geografische schaal helpen om gericht te zoeken naar virusuitbraken. En daar komt de hulp van de waarnemer of 'citizen scientist' weer om de hoek, net als bij de tellingen voor de Vogelatlas. Door dode vogels te melden (sovon.nl/content/vogel-en-zoogdiersterfte) kunnen die, wanneer nodig, opgehaald en onderzocht worden. Vrijwillige vogelringers helpen door gevangen vogels te bemonsteren. Op die manier werd bijvoorbeeld ook het westnijlvirus bij de Grasmus ontdekt.

Teunissen W., Kampichler C., Majoor F., Roodbergen M. & Kleyheeg E. 2020. Predatieproblematiek bij weidevogels. *Sovon-rapport 2020/41. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.*

Om een feitelijk beeld te schetsen van de invloed van predatie op weidevogels, onderzocht Sovon met ondersteuning van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en Vogelbescherming Nederland een aantal openstaande vragen. Niet alleen de rol van verschillende predatoren, maar ook de samenhang met de kwaliteit van het leefgebied werd bekeken. Het ging om vragen als: is predatie in de loop der jaren toegenomen? En welke invloed heeft het landschap op predatiedruk?

Gegevens van vijf soorten werden betrokken: de Scholekster, Kievit, Grutto, Wulp en Tureluur. Tussen 2004 en 2018 verloren deze soorten gemiddeld een derde van hun legsels aan predatie. Bij de Wulp was dat zelfs gemiddeld de helft. De predatiedruk nam in de loop der jaren behoorlijk toe, vooral na 2012. Ook zijn er grote

verschillen in predatiedruk tussen typen landschap; de invloed verschilt daarmee nogal per regio. Verder valt op dat de aanwezigheid van Kieviten andere vogels lijkt te beschermen, doordat ze roofdieren behoorlijk fel proberen te verjagen. Het heetste hangijzer is hoe het effect van predatoren het beste kan worden beperkt. Het effect van afschot van vossen blijkt in ieder geval beperkt. Gebieden met stroomdraad afrastreren lijkt effectiever. Maar bedenk dat dit vooral grote roofdieren als de vos buiten de deur houdt. Kuikens profiteren hier waarschijnlijk minder van, omdat die ook door vliegende predatoren gepakt kunnen worden. Daarom stellen de onderzoekers dat een leefgebied van minimaal 250 hectare een absoluut minimum is voor een weerbare weidevogelbevolking, met daarbinnen een gevarieerde vegetatie bestaande uit grassen en kruiden. Liefst ligt er ook een brede buffer (1km) omheen, die onaantrekkelijk is voor predatoren. Het rapport eindigt met een beslisboom om te bepalen wanneer predatorenbeheer als ultieme ingreep mogelijk is.

Het hele rapport is te downloaden via: www.sovon.nl/publicaties/predatieproblematiek-bij-weidevogels

Persoonlijke gegevens en instellingen beheer je in Mijn account

Je kent het waarschijnlijk wel vanuit allerlei websites: je eigen account (profielpagina). Als je inlogt op de website www.sovon.nl zie je ook zo'n persoonlijke pagina. Die is er voor alle (oud) waarnemers en leden. Je wist misschien nog niet dat je daarop ook heel gemakkelijk diverse gegevens en instellingen kunt beheeren en wijzigingen kunt doorgeven. Een korte opsomming:

- Verhuizing doorgeven: apart doorgeven naar het Sovon-kantoor hoeft dan niet meer. Sovon-Nieuws en andere post komt dan automatisch op je nieuwe adres.
- Emailadres veranderen: we merken dat veranderingen in emailadres niet altijd worden doorgegeven, terwijl dat voor veel communicatie cruciaal is.
- Wachtwoord veranderen
- Contacten: onder *Mijn contacten* vind je medewaarnemers. Je kunt ze hier toevoegen en verwijderen.
- Voorkeuren instellen zoals de ondergrond bij kaarten, de volgorde van soorten, maar ook of je rapporten van projecten waar je aan meedoet op papier of als pdf wilt ontvangen. Reuze handig!
- Digitale Sovon-Nieuwsbrief in- of uitschrijven.

Ben je benieuwd wat er in jouw omgeving nog meer te tellen valt? Via de knop *Vacante gebieden* krijg je per project een overzicht van telgebieden of routes in jouw buurt. Je kunt ze meteen 'claimen'. Kom je er niet uit of kun je niet kiezen? Eén mailtje naar helpdesk@sovon.nl en we helpen je graag verder.

Kortom, check deze pagina regelmatig en geef eventuele wijzigingen door. Dat geldt ook als je - al dan niet tijdelijk - wat minder actief bent met tellen. Je telgegevens en account blijven te allen tijde beschikbaar, ongeacht of je nu (nog) actief bent voor de telprojecten. Kleine moeite, groot gemak! Zo help je ons om je goed op de hoogte te houden. Alvast bedankt voor de moeite.

Rob Goldbach Publicatie Fonds

Het Rob Goldbach Publicatie Fonds is een speciaal fonds van Sovon Vogelonderzoek Nederland. Het is ingesteld na het overlijden van ons oud-bestuurslid Rob Goldbach in 2009. Rob was acht jaar lang een gewaardeerd bestuurslid, fanatiek vogelaar én onderzoeker.

Doelstelling

Met het fonds willen we een bijdrage leveren aan de totstandkoming van (populair) wetenschappelijke artikelen en andere publicaties over vogelonderzoek. Publicaties over vogelonderzoek door vrijwilligers en/of vogelwerkgroepen uit de achterban van Sovon hebben een streepje voor. Zo wil Sovon met het fonds een bijdrage leveren aan de totstandkoming van regionale publicaties, zoals een Avifauna of een jubileumoverzicht.

Het fonds wordt gevuld door Sovon zelf en donaties. Zo gaf de Van Heeststichting een aantal jaar achter elkaar een mooie bijdrage aan het Goldbachfonds.

Recent gesteunde projecten

- Boek *De Griel* (werkgroep Grielenmonografie Nederland)
- Themanummer *Sahel* van Limosa.
- *Avifauna Biesbosch* (Vogelwerkgroep Biesbosch/Stichting Natuur- en Vogelwacht Biesbosch)

Hoe kunt u bijdragen?

Er wordt goed gebruik gemaakt van het Fonds. Dat is mooi, maar dat betekent ook dat het fonds financiële aanvulling goed kan gebruiken. Wilt u meehelpen publicaties over vogelonderzoek tot stand te brengen? Dat kan op de volgende manieren:

- een eenmalige donatie;
- een periodieke schenkingsovereenkomst (volledig aftrekbaar van de belasting);
- help mee het Fonds bekend te maken. Hoort, zegt het voort!

Meer informatie

> sovon.nl/goldbachfonds

2022 wordt het Jaar van de Merel

Het is de talrijkste en misschien wel de bekendste vogel van ons land: de Merel. Toch zijn er zorgen. Merels nemen in recente jaren in aantal af. Hoe kan dat gebeuren met een soort die zich zo succesvol heeft aangepast aan de menselijke omgeving? In het Jaar van de Merel gaan we op zoek naar het antwoord op die vraag.

Sinds 2016 nam de Merel met bijna 30 procent af. Dat zo'n algemene vogel zo sterk afnam, roept natuurlijk vraagtekens op. De droogte van de afgelopen jaren, verminderde reproductie en besmettingen met het usutuvirus kunnen een rol hebben gespeeld, maar de precieze oorzaken zijn onbekend. In het Jaar van de Merel willen we meer inzicht krijgen in de aantalsontwikkeling en het broedsucces van de soort.

Niet één, maar twee jaar

Het Jaar van de Merel is pas in 2022. Maar ook 2021 staat in het teken van deze soort. Het komende jaar gebruiken we om vooronderzoek te doen en om binnen bestaande telprojecten extra op de Merel te letten. De focus ligt vooral op nestonderzoek. Met het vooronderzoek willen we onderzoeksvragen formuleren die we in 2022 met hulp van een brede groep van vogelaars kunnen beantwoorden. Door een breed publiek te informeren over de

het belang van onderzoek naar algemene soorten gaan hopelijk meer mensen zich inzetten voor goede leefomstandigheden voor vogelsoorten dicht bij huis.

Leefgebied verbeteren

Vogelbescherming zal het Jaar van de Merel in 2022 aangrijpen om extra aandacht te vragen voor vergroening van de stedelijke leefomgeving. In maart van dat jaar worden de gemeenteraads-verkiezingen gehouden en is dit onderwerp extra relevant. Hopelijk draagt het onderzoek in het Jaar van de Merel bij aan een beter begrip van de kwaliteit van onze wijken, tuinen, parken en plantsoenen voor de vogels, met wie we onze steden en dorpen delen.

● **Marcel Wortel**

Nestonderzoek naar de Merel, iets voor jou?

Hoe algemeen de Merel ook is, we blijken heel veel dingen nog niet te weten. Jaarlijks worden enkele tientallen nesten gevolgd voor het Nestkaartenproject. Dat is te weinig om goede uitspraken te kunnen doen over het broedsucces van de Merel. We willen graag weten wat het aandeel succesvolle nesten is en hoeveel jongen er uitvliegen. Ook willen we nagaan of daar verschillen in zijn tussen het stedelijk en landelijk gebied. Zo komen er erachter of het éne leefgebied beter is dan het andere.

Is nestonderzoek iets voor jou? De Merel is een leuke soort om mee te beginnen. Dat kan al in je eigen wijk. In 2021, het voorbereidende onderzoeksjaar, leiden we je graag op tot nestonderzoeker. We zoeken enthousiastelingen die meerdere nesten willen zoeken en volgen. Daarom organiseren we komend voorjaar de veldcursus Merelnesten zoeken en volgen. Onder leiding van een ervaren professional leer je alle stappen: van het 'koud' zoeken naar nesten tot het noteren en invoeren van de gegevens via de app AviNest en het Nestkaartprogramma. De cursus vindt in de periode april-mei plaats. We verwachten dat je daarna actief deelneemt aan het project. Er is plaats voor ongeveer 15 deelnemers.

Heb je interesse? Stuur dan een mailtje naar chris.vanturnhout@sovon.nl

> Bekijk het filmpje op sovon.nl/nestkaart alvast om te zien hoe het zoeken naar merelnesten eraan toegaat.

2021 wordt een jaar met voorbereidend onderzoek voor het Jaar van de Merel in 2022.
Foto: Luc Hoogenstein

Tijdens de cursus leer je inschatten hoe oud deze twee jonge Merels zijn.
Foto: Sovon

Foto: Martin van der Schalk

Johan Stuart en Barbara Voogt in de prijzen

Op 15 december werden zowel Johan Stuart als Barbara Voogt gehuldigd door Sovon. Johan werd door de jury uitgekozen als Vrijwilliger van het Jaar 2020. Deze prijs wordt jaarlijks uitgereikt aan een 'supervrijwilliger' voor diens jarenlange, buitengewone inzet. Johan ontving een prachtig schilderij van Kleine Zilverreigers van Elwin van der Kolk. Barbara ontving als eerste laureaat de Stimulansprijs. Deze nieuwe 'bokaal' is speciaal voor startende vrijwilligers die blijik geven van bijzondere inzet en enthousiasme. Barbara ontving een uitgebreid boekenpakket als prijs.

Sovon-Nieuws jaargang 33 (2020) nr. 4

Vrijwilliger van het Jaar 2020

Johan Stuart is voorgedragen door de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland omdat hij zijn vele kwaliteiten binnen en buiten de vogelwerkgroep laat zien. In 1983 lid geworden, werd hij meteen een zeer actieve, dragende kracht binnen de vereniging. De eerste periode was hij voornamelijk als teller actief en later breidde hij dit uit tot een waaier aan activiteiten. Hij is excursie- en cursusleider, oprichter en trekker van de jeugdvoelwerkgroep, lid van de kampcommissie, host van de website, auteur van publicaties, verzorgt persberichten en nog veel meer. De jury kwam dan ook unaniem tot de conclusie dat hij deze prijs meer dan verdient.

Stimulansprijs

Kan een veertigplusser een stimulansprijs krijgen? Natuurlijk wel! Veel tellers, mannen en vrouwen, beginnen immers met

Foto: Lilian Gillissen

(veel) tellen als de kinderen de deur uit zijn, de carrière op stoom is of er anderszins wat meer vrije tijd beschikbaar komt. Daarom speelt leeftijd bij het voordragen voor de Stimulansprijs geen rol. Wel zijn het tonen van opmerkelijke inzet, lef en initiatief belangrijk. En dat doet Barbara Voogt volop, aldus de jury. Ze is -voor Sovonbegrippen- pas een beperkt aantal jaren actief. De Vogelwerkgroep Walcheren en de jury waren onder de indruk van haar snelle opkomst in zowel het veldwerk, het bestuurlijk werk, bij initiatieven zoals het monitoren met behulp van drones en van haar communicatieve kwaliteiten. De uitgebreide juryrapporten zijn terug te lezen op de website: sovon.nl/super

● Carolyn Vermanen

Foto: vwg Zuid-Kennemerland

Workshops en cursussen: online en in het veld

Opleiden van vogeltellers gebeurt natuurlijk vooral in het veld. Maar uitleg over de methode, de verwerking van je gegevens of het herkennen van lastige soorten kan ook deels online gegeven worden. Deze nieuwe vorm kreeg dit jaar een flinke impuls. Jullie deelname en reacties waren heel positief en zijn voor Sovon reden genoeg om deze lijn door te zetten. Al vervangt een digitale workshop, lezing of cursusavond nooit helemaal de gezelligheid en gesprekken in een zaaltje.

Terugkijken

Op youtube.com/sovonvogelonderzoek zijn inmiddels allerlei workshops over het gebruik van Avimap, de verschillende telprojecten en herkenning van lastige soorten te vinden. Ook de lezingen van de Landelijke Dag staan op deze plek. Al deze video's zijn terug te kijken op het moment dat het je het beste uitkomt. We zijn van plan om via dit YouTubekanaal geregeld educatieve workshops te blijven geven, omdat we merken dat dit erg wordt gewaardeerd. We zullen ze telkens aankondigen in de digitale nieuwsbrief, op onze website en Facebookpagina.

Deels digitaal

Hoe gaan we verder met het geven van cursussen? De BMP-cursussen die in het voorjaar van 2020 werden afgeblazen hopen

we in het voorjaar van 2021 alsnog te geven. De theorie leggen we via digitale lessen in Zoom uit en als dit mogelijk is weer in een zaaltje. De praktijklessen zullen met wederzijdse instemming van de cursisten en velddocenten in kleine groepjes (van de toegestane omvang) gegeven worden. Ook voor de andere telprojecten zal dit voorlopig de aanpak zijn, zodat de cursussen zoveel mogelijk door kunnen gaan.

Cursusagenda

Op sovon.nl/cursussen is de agenda met cursussen te vinden waar plek is voor deelnemers. Ook vind je daar de online cursussen terug. Interesse om als (vogel)werkgroep samen met Sovon een lezing of cursus te organiseren? Stuur dan even een mailtje naar albert.dejong@sovon.nl

Deze workshops zijn al te bekijken:

- De apps Avimap en iAvimap
- BMP - de basics en meer
- Tellen voor MUS
- Lastige vogelgeluiden (2 delen)
- Herkenning van grote meeuwen (2 delen)
- Kennismaken met watervogeltellingen
- Slaapplaatsen en slaaplaatstellingen

In de afgelopen maanden overleden drie markante vogelaars, elk met grote verdiensten voor de regionale en landelijke ornithologie. In deze *in memoriams* blikken we terug op hun leven.

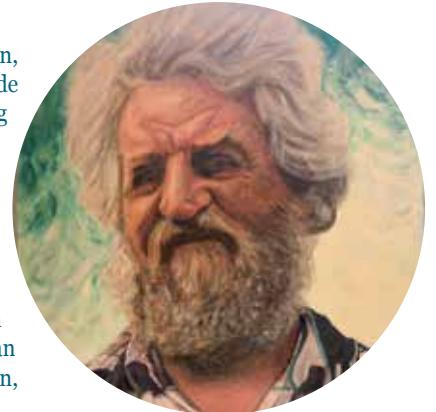
Foto: Hennie van de Vendel

Herman van den Bijtel (1958-2020)

Op 2 september overleed onverwacht Herman van den Bijtel, 61 jaar oud. Een naam die bij een wat oudere generatie trektellers veel herinneringen oproept. Vanaf eind jaren zeventig telde Van den Bijtel tientallen jaren lang trekvogels vanaf telpost Noordhout bij Driebergen. Het aantal uren dat hij er doorbracht, de hemel afspeurend, moet astronomisch hoog zijn. Alle waargenomen vogels legde hij tot in detail vast, op formulier of ingesproken op voicerecorder (en dan in de winter of zelfs 's nachts in een database gezet). Hij kon aangenaam en eindeloos over vogeltrek en trektellen filosoferen en er boeiend over schrijven. Als breed onderlegde ecooloog monitorde Van den Bijtel later alle flora en fauna op zo'n beetje elke vierkante meter van vliegbasis Soesterberg. Dit bracht ook een onvoorstelbare dichtheid aan Veldleeuweriken op de schraalgraslanden aan het licht. Hij puzzelde, o.a. in samenwerking met Sovon, hoe deze populatie behouden kon worden in combinatie met allerlei nieuwe gebruiksvormen op de voormalige vliegbasis. Aan dit werk kwam helaas abrupt een einde. Met hem is een kleurrijke veldecoloog met een enorm doorzettingsvermogen heengegaan.

Herman Leijs (1932-2020)

Herman N. Leijs overleed op 7 november op 88-jarige leeftijd. Misschien zullen weinigen het (nog) weten, maar Herman behoorde tot het kleine clubje dat aan de wieg stond van Sovon. In 1973 en 1974 was hij de grote motor achter de start van de eerste Nederlandse broedvogelatlas, een stokje dat hij daarna overdroeg aan Ray Teixeira. Hij deed dit grotendeels in eigen tijd, een titanenklus. Herman was destijds al vele jaren betrokken bij vogelonderzoek dat als het ware de weg voorbereide voor Sovon. Zo is het aan zijn initiatief te danken dat de opkomst van de Turkse Tortel in ons land voortreffelijk is gedocumenteerd en legde hij de verspreiding van de Fuut vast net voordat deze een enorme sprong voorwaarts maakte. Tientallen jaren lang was hij ook de organisator van landelijke tellingen van Oeverzwaluw en Huiszwaluw (met Dick Jonkers) en stimuleerde hij het inventariseren van broedvogels in proefvlakken, waarbij de relatie met vegetatie zijn speciale interesse had. Daarnaast verzette hij veel werk voor de Avifauna van Wageningen en omgeving, en zorgde hij ervoor dat ongepubliceerde gierzwaluwengegevens van de vroeg gestorven Kees van den Anker in een overzichtsartikel in Het Vogeljaar tot hun recht kwamen. Het allereerste logo van Sovon, het uilachtige verrekijkertje, was van de hand van Herman.

Illustratie: B. Huisman

Jules Philippona (1924-2020)

Jules Philippona behoorde tot de pioniers van het opzetten van gecoördineerde ganzentellingen in ons land. Daar schreef hij een hele serie artikelen over in Limosa en Het Vogeljaar en bijvoorbeeld ook het boek Wilde Ganzen in Nederland (1976). Philippona werkte daarbij samen met collega vogelaars als Theo Mulder, Tom Lebet en Arend Timmerman. Dankzij deze publicaties is er veel bekend over het voorkomen van ganzen in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw en onder welke omstandigheden ze werden geteld (de verspreiding was in die tijd nog een stuk overzichtelijker!). We profiteren tot op de dag van vandaag van die kennis. Want alleen dankzij het pionierswerk van Jules Philippona beschikken we nu over een reeks van 58 jaar (!) broedsuccestellingen van de Kolgans. Zelfs op hoge leeftijd deed Jules 's winters zelf nog tellingen langs de IJssel en stuurde jaarlijks een uitgebreide, becomingentariëerde lijst voor opname in het landelijke bestand. Zijn ganzenwerk bleef niet beperkt tot Nederland: Jules bezocht en schreef ook over de broedgebieden van de Kleine Rietgans op IJsland en ganzenpleisterplaatsen in Zuidoost-Europa. Zijn kennis vormde de basis voor de indeling in verschillende flyways van de Kolgans, die ook tegenwoordig nog wordt gebruikt. Al is dankzij ring-zenderonderzoek nu veel meer bekend geworden over de uitwisseling tussen die flyways en blijkt de scheiding minder groot dan destijds werd aangenomen. Voor het ganzenonderzoek kreeg Jules Philippona in 1969 de Heimans & Thijsse Prijs. Hij overleed op 20 november 2020 op 96-jarige leeftijd.

Foto beschikbaar gesteld door Damiët Philippona

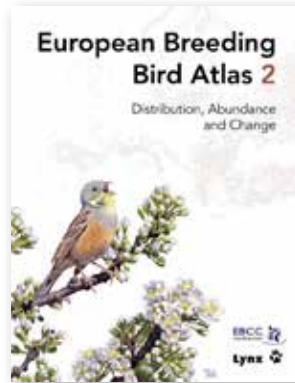

Recent verschenen

Europese Broedvogelatlas

Bijna vijf kilo weegt de nieuwe Europese broedvogelatlas. Er staat ook nogal wat in: de actuele verspreiding van 556 broedvogels op het niveau van 50x50 kilometerblokken. Dit indrukwekkende naslagwerk is het resultaat van een al even ontzagwekkende hoeveelheid veldwerk (2013-2017) door ongeveer 120.000 vrijwilligers in 48 landen, uitgevoerd en verwerkt onder auspiciën van de European Bird Census Council (EBCC) en partners. Bij elke soort is een tekst over aantalsontwikkeling en verspreiding te vinden, samen met een overzicht van de veranderingen ten opzichte van de vorige atlasperiode. Een must have, maar verstevig de boekenplank wel even.

960 pag., € 90,00, Lynx Editions

Avifauna van de Biesbosch

De Biesbosch is in een eeuw tijd nogal veranderd. De getijdendynamiek verdween bijna helemaal, maar recent kreeg het rivierwater juist weer veel ruimte. Vanaf begin twintigste eeuw brachten vogelaars, waaronder bekende namen als Eykman en Le Bret, de gevolgen van al die veranderingen goed in kaart. Van al dat archiefmateriaal maakten de auteurs grif gebruik. Sander Terlouw, Albert de Jong, Rob Haan, Hans Gebuis en Reinier Jaquet beschrijven de ontwikkelingen van 328 vastgestelde soorten en illustreren die met honderden fraaie foto's, kaarten en grafieken. De landschappelijke veranderingen en vogelaarshistorie krijgen ook ruimschoots aandacht.

572 pag., € 45,00, Strix uitgeverij, www.biesboschboek.nl

De zwarte specht

'Zo mooi als op mijn vijftiende heb ik zwarte spechten nooit meer zien balsen', schrijft Koos Dijksterhuis. Hij verdiepte zich in het leven van de Zwarte Specht en dat leverde een nieuw deel in de bekende reeks monografieën op. Dijksterhuis ging onder andere met Sovon-onderzoekers op pad om een specht van een zender te voorzien en geeft een actuele blik op het leven van deze illustere bosbewoner.

144 pag., € 19,99, AtlasContact

Vogels van de pier

Vogelaars uit het hele land, vissers en inwoners van Kennemerland komen naar de pieren van IJmuiden om uit te waaien, te vissen of om er van vogels te genieten. De auteurs komen er om er zeevogels te kijken en omdat er vaak een behoorlijke kans is om een zeldzaamheid te zien, bijvoorbeeld na een flinke storm op zee. Jelle van der Helm, Dick Groenendijk en Roy Slaterus maakten een overzicht van meer dan 300 vogelsoorten die ooit bij de twee pieren bij IJmuiden langskwamen en brachten die in een mooi fotoboek bijeen.

168 pag., €24,90, Noordboek

Vogels en hun veren verenkleed en rui

Deze gids maakt stap voor stap duidelijk hoe een verenkleed is opgebouwd en hoe vogels hun veren ruien. Aan de hand van 260 foto's en tientallen handige illustraties krijgt de lezer inzicht in het fenomeen rui. Die kennis kan goed van pas komen in het veld, bijvoorbeeld om de leeftijd van een vogel te bepalen. De auteurs, Marc Duquet en Sébastien Reeber, zijn ervaren veldornithologen en beide lid van de redactie van het Franse vogeltijdschrift Ornithos.

191 pag., € 32,95, KNNV Uitgeverij

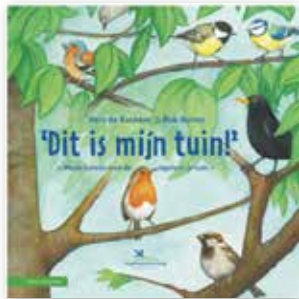
De Griel Kroniek van een spookvogel

Ruim een halve eeuw geleden verdween deze bijzondere broedvogel uit de Hollandse duinen. Vermaarde vogelaars als Jan P. Strijbos zaten er met hun neus bovenop. Nu is er een boek waarin een schat aan historische gegevens over de Nederlandse Grielen is samengevat. Dat gaat van streeknamen tot aan informatie over het voedsel en foeragegedrag dat vanuit provisorische schuilhutjes werd geobserveerd. Guido Keijl, Ruud Vlek, Rienk Slings, Gerard Oreel van Roland van der Vliet hebben dit ornithologisch erfgoed bewerkt, samengevat en voorzien van uniek historisch beeldmateriaal.

272 pag., € 17,50, KNNV Uitgeverij

Dit is mijn tuin! Maak kennis met de vogels in je tuin

De bazige Robin Roodborst ontdekt de vogels in de tuin. Maar Robin vindt dat maar niks! 'Want dit is toch zeker mijn tuin?!' In 'Dit is mijn tuin!' leren kinderen naast de Roodborst nog tien andere bekende tuinvogels kennen. Het vrolijke prentenboek is geïllustreerd door Vera de Backker en geschreven door Rob Buijter (ook bekend van

de rubriek In de klei in Sovon-Nieuws). In het boek staan QR-codes die verwijzen naar meer informatie en geluiden op de website van Vogelbescherming.

32 pag., € 14,95, KNNV Uitgeverij

De Peel in vier seizoenen

Jan van de Kam zwierf over de hele wereld om vogels te bestuderen en te fotograferen. Maar zijn uitvalsbasis ligt al een halve eeuw middenin de Peel. In dit boek volgt hij de seizoenen in de Peel en de bijbehorende planten en dieren, inclusief nostalgisch stemmende platen (Korhoen, Wulp met jongen). Sfeervolle landschapsfoto's komen tot hun recht dankzij het rechthoekige formaat van het boek. En passant vertelt hij nog een en ander over bijvoorbeeld het ontstaan en bijna verdwijnen van de Peel.

208 blz., € 22,- uitgave in eigen beheer (depeelin4seizoenen.nl)

Vogelaars zijn romantici

De titel van zijn nieuwe verhalenbundel ontleende Gerard Ouweneel aan een uitspraak van wijlen professor Karel Voous, met wie hij tijdens zijn werk voor Vogelbescherming vaak te maken had. Dat adagium loopt als een rode draad door de verhalen in deze bundel. Ouweneel vertelt over zijn belevenissen met vogels en mensen uit zowel zijn eigen tuin te Maasdam als in de Pacific. Dat vogelaars romantici zijn blijft overeen, ondanks de hightech die ook in vogelaarskringen zijn intrede heeft gedaan. Het boek is geïllustreerd met tekeningen van Elwin van der Kolk.

264p., € 19,95, KNNV Uitgeverij

Zwarte merels, witte merels Albinisme en andere kleurafwijkingen bij vogels

Harvey van Diek en Hein van Grouw zijn al jarenlang bezig met kleurafwijkingen bij vogels en dat heeft nu geresulteerd in een fraai boek. De auteurs vertellen op toegankelijke wijze over kleurafwijkingen bij vogels en hoe deze tot stand komen. Maar ook over hoe men vroeger over anders gekleurde vogels dacht en hoe daar verandering in is gekomen. Een boek vol verbazingwekkende foto's, waarbij je niet zelden goed moet kijken welke soort je ziet.

160 pag., € 22,50, Uitgeverij Noordboek

Vogels in en rond de tuin. De 100 mooiste soorten in tuin en park

Dit van oorsprong Duitse boekje van Helga Hofmann ordent de vogels naar grootte, handig voor beginners. In het inleidende deel worden allerlei aspecten van vogels kort besproken, maar ook hoe je ze het naar de zin kunt maken in jouw tuin. De soortbesprekingen gaan gepaard met duidelijke foto's, indicaties van geluid en voedsel, verspreiding en een opmerkelijk feitje.

256 pag., € 15,00, Kosmos Uitgevers

Vogelgids voor kids

Waarom trekken sommige vogels en andere niet? Waar, wanneer en hoe kan ik vogels kijken en welke verrekijker heb ik dan nodig? Marc Duquet geeft de antwoorden op deze en nog veel meer vragen in de **Vogelgids voor kids**. Het boek helpt bij het opzoeken van de meest voorkomende vogels in Nederland en België. Er staan veel illustraties, kleurenfoto's in en een afstreeplijst om bij te houden welke vogels je gezien hebt.

264p., € 19,95, KNNV Uitgeverij

Limosa 93-3

Artikelen:

- Demografie van een populatie Tapuiten in een snel veranderend duinlandschap (C. van Turnhout e.a.)
- Verstopt tussen de tulpen: houdt de Engelse Kwikstaart stand? (P. Spierenburg e.a.)
- Verandering in de najaarsfenologie van de Waterrietzanger? (V. van der Spek e.a.)

Korte bijdragen:

- Gestrikt voor de wetenschap: hoe een traditionele jachtmethode uit het Eemland werd gebruikt voor kemphanenonderzoek (M. van Houten)
- Dwergei bij Spotvogel in de Peel (B. van Noorden)

Verwacht in één van de volgende nummers:

Themanummer Wulp, broedzorg en dieet Wespandief, doortrek en overwintering van de Keep, vogels als verkeersslachtoffers, broedende Lachsterns Marker Wadden, gekleurde Zwartkopmeeuwen, fenologie Boerenzwaluw, juveniele en adulte Grote Zilverreigers op slaapplekken, 's nachts foeragerende Kokmeeuwen en meer.

Redactieadres: Romke Kleefstra • Natuurmuseum Fryslân
Schoenmakersperk 2 • 8911 EM Leeuwarden
romke.kleefstra@sovon.nl • tel.: 024-7 410 410

Limosa 93-4

Artikelen:

- Broedsucces en nesthabitat van de Grote Karekiet in begraasde rietkragen in de kerngebieden (J. van der Winden e.a.)
- Het broedsucces van twee populaties Huismus in verschillende biotopen in de omgeving van Leek (R. Oosterhuis)

Lopend Onderzoek:

- Plaatstrouw van Grote Sterns in het noordelijke Deltagebied (W. Courtens e.a.)

Korte bijdragen:

- Eerste nestvondst van een IJseend in Nederland (H. van Diek e.a.)
- Meeuwen in Den Haag: wie, wanneer, waar en waarom? (R.J. Buijs e.a.)

Verwacht in één van de volgende nummers:

Themanummer Wulp, broedzorg en dieet Wespandief, doortrek en overwintering van de Keep, vogels als verkeersslachtoffers, broedende Lachsterns Marker Wadden, gekleurde Zwartkopmeeuwen, fenologie Boerenzwaluw, juveniele en adulte Grote Zilverreigers op slaapplekken, 's nachts foeragerende Kokmeeuwen en meer.

Redactieadres: Romke Kleefstra • Natuurmuseum Fryslân
Schoenmakersperk 2 • 8911 EM Leeuwarden
romke.kleefstra@sovon.nl • tel.: 024-7 410 410

Verrekijkers & Telescopen

opticon

Imagic IS

Gestabiliseerd kijken, nu voor iedereen!. Door een nieuw ontwerp en nieuwe technologie is deze gestabiliseerde verrekijker compact, licht en toch verrassend helder. Hierdoor is een sterkere vergroting opeens voor iedereen bruikbaar zodat je alle vogels in detail kan bekijken. Modellen: 10x30 €649, 12x30 €675, **NIEUW** 14x30 €689.

MM4 77 GA ED

High-definition modellen die uitstekende scherpte en kleurcorrectie leveren. Met een lengte van slechts 32 cm en een gewicht van slechts 1260 gram is de MM4 77 ook een van de lichtste fieldscope op de markt. Str en 45°. Lichaam €849, SDLv3 18-54x: €449. HDF T 18-54x €275.

Verdere informatie vind je op www.opticon.nl, email sales@opticon.co.uk of neem contact op met je lokale dealer.

Foto Fransen, Amsterdam 020 6650471

Foto Rooijmans, Budel 0495 494890

Ringfoto Focus, Den Haag 070 3638398

Foto Sipkes, Groningen 050 3128684

Foto Rembrandt, Maastricht 043 321 3903

Vogelinformatiecentrum, Texel 0222 316249

Kijk Uit Verrekijker, Zwolle 038 4213697

Foto-Groep (7 winkels), www.foto-groep.nl

Opticon, Unit 21, Titan Court, Laporte Way, Luton, Beds, LU4 8EF, UK Tel: +44 1582 723559 www.opticon.nl

agronatura
Vogels vliegen, wij niet!

Vogel- en natuurreizen 2021

Spanje	Extremadura en Gredos	jan & apr
Polen	Oderdelta (Zeearenden)	apr
Roemenië	Donaudelta, Vadu, Histria	apr-mei
Polen	Biebrza en oerbos Bialowieza	apr-mei
Frankrijk	Camargue, Gorges en Causses	mei
NIEUW: Spanje	Picos de Europa en Santona	mei-jun
Engeland/Schotland	Farne Islands, Bass Rock, Cheviots	mei-jun
Spanje	Spaanse Pyreneeën en Monegros	jun
Zweden/Duitsland	Falsterbo en Boddenküste	sept-okt
Polen/Duitsland	Oderdelta en Havelland (Grote trap)	okt

In Polen en Spanje ook individuele reizen en maatwerk voor eigen groepjes

agronatura.nl 085-7853820 info@agronatura.nl

reispartner van
Vogelbescherming
NEDERLAND

BLUE ELEPHANT
VOGELREIZEN
naar
droombestemmingen
voor beginnende én
doorgewinterde vogelaars

GROEPEN
INDIVIDUEEL
FOTOGRAFIE

www.blue-elephant.nl

BIRDING BREAKS
Vogel- en natuurreizen naar wereldwijde bestemmingen

Reis met ons mee!

- 76 groepsreizen
- 52 easybirding reizen
- 22 fotoreizen
- 125 expeditiecrises
- 25 weekenden in Nederland
- 10 korte trips in België en Duitsland
- 50 dagtours

Boek een reis zonder aanbetaling!
Boek vóór 31 december een reis met vertrek in 2021, zonder aanbetaling

Atlantic Odyssey 2022
24 maart 2022 - v.a. €6.850,-
Vraag naar onze speciale actie!

Al 15 jaar op reis met de beste vogelgidsen!

www.birdingbreaks.nl • (020) 779 20 30 • info@birdingbreaks.nl
Kijk ook eens op onze facebookpagina voor actuele foto's en nieuws over onze reizen!

European Breeding Bird Atlas 2
Distribution, Abundance and Change

EBCC
Lynx

veldshop.nl
optiek, ringmateriaal,
audiorecorders, boeken,
kleding en outdoor-uitrusting

MORE

NL PURE
EEN MET DE
NATUUR

SEE THE UNSEEN

SWAROVSKI
OPTIK

Rusteloze noorderlingen

Een koude ochtend in december. Rusteloos zwiert een groepje Fraters over de kwelder langs de Groningse waddenkust. Soms even opvliegend. Dan weer onzichtbaar schuifelend in de vegetatie, op zoek naar zaden van schorrenkruid en zeekraal. Alleen als de zon doorbreekt vallen de kleine, gele snavels en rossige keeltjes op. Maar verder is hun verenkleed even subtiel gekleurd als hun winterbiotoop.

Fraters zijn wintergasten die ons land vooral in november en december aandoen. Daarna trekt een groot deel alweer noordoostwaarts. Waar ze rond 1980 nog in het diepe binnenland voorkwamen, bijvoorbeeld op ruderaal terreinen in Drenthe, Flevoland en het Rivierengebied, zijn ze er nu zeldzaam. Zo af en toe duiken er nog wat Fraters op in kruidenrijke open terreinen. Die aantallen zijn echter geen vergelijk met bijvoorbeeld de honderden tot wel duizenden exemplaren die in de jaren zeventig in het net ingepolderde Zuidelijk Flevoland verschenen.

Bij ons, aan de zuidgrens van het winterareaal, werd het voorkomen altijd al gekenmerkt door grote jaarlijkse verschillen. Maar na de eeuwwisseling bleven goede jaren uit; Fraters komen nu vrijwel alleen nog in het Waddengebied en hier en daar in de Delta voor. Waarschijnlijk is het verdwijnen van grootschalige pionierssituaties een belangrijke oorzaak, maar alternatieve verklaringen (verlegging overwinteringsgebied) zijn ook denkbaar. En vlak ook de afname in het zuiden van Noorwegen niet uit, waar een groot deel van onze overwinteraars vandaan komt. Eéns Fraters galore, maar nu niet meer.

● *Albert de Jong*

Foto: Michel Geven

